

Йордан Радичков

Страх

КЪМ ЧИТАТЕЛЯ

Обръщам се още в самото начало към читателя, за да го запозная със съдържанието на следващата по-долу новела, защото предполагам, че по този начин ще улесня ако не във висша степен читателя, то поне до голяма степен ще го улесня. Новелата е съставена от няколко пасторални картини, от които по-главни са тези за воденицата, за ханчетата, за монголоидите, за духовете и за зелената дървесна жаба: разбира се, помежду им има и други преходни картини, допълващи атмосферата на четивото, взети главно от природата. Всичко разказано по-долу е предназначено да смути, да обърка и да изплаши незначителен, плах, голобград потен човечец, с очи като разграден двор, с две плашливи бръчки върху малокалибреното си чело, задръстено с малокалибрена мисъл, кажи го, мили мой читателю, нула човек, наричан от всички с прозвището Куче влачи, който ще викне по някое време на кучето си: „Тъй ще се търкаляме ние през тоя живот като *жироскопи*!“⁶, без да знае какво е това *жироскопи*. Позволявам си да изложа съдържанието на своето четиво накратко, за да може читателят в самото начало да се запознае с него и да реши още тук дали да чете по-нататък, или да не чете. Съвременният човек (читателят е също така човек) е извънредно зает, пестелив във всяко едно отношение, даже, струва ми се, прекалено пестелив, но тук не е мястото да правим забележка на читателя, а по-скоро тук е мястото да му бъдем в услуга: днешните писатели би трябвало, като вземат под внимание заетостта на своя съвременник, да го запознават накратко със своето творение и още в самото начало да предоставят възможността на читателя сам да реши би ли продължил из кривините, предложени от автора, или би се отказал още в преддверието на неговите лабиринти. Често ми се е случвало да чувам оплаквания, и то не от низови читатели, по адрес на тая или на оная книга: че трябвало да газят отегчени из нейната обстоятелственост и като не могат да я изгзаят, я захвърлят. Пишещият човек има единствената грижа да обслужва читателя, да се съобразява с цялата му претрупаност и заетост, да избягва многословието, прозата му да е само от мускули, без всякакви тлъстини, да не претрупва творението си с излишни обстоятелства, като скърцане на врати, кучешки лай, трополене и скрибуцане на каруци и колелета и прочие, ти спомени пред съвременния читател, или, по-точно, само му загатни за каруца, той посредством въображението си ще дорисува останалото, ще го

озвучи, ще впрегне каруцата в два врани коня, ще обсипе конете с пиринчени звънчета и със синци, ще ги опаше с кожени амуниции и т.н., и т.н. Чувал съм например, че в Америка са решили отдавна тая проблема по един съвсем прост начин, там резюмират дебелия класическа литература и читателят съвсем лесно консумира съчиненията. Целият класически прах, довеян от времето до нашия дванадесети век, Америка взема и го пресова, изстискава го, по този начин намалява обема му, превръща голямото в миниатюр и то става лесно достъпно за консуматора. Човек трябва да спазва хигиена, не само телесна, но и духовна, преяждането винаги има неприятни последици. Ние бихме допринесли съществено за поддържане хигиената на духа у читателя, ако още в началото го запознаваме със съдържанието на своите творения и по този начин му предоставяме възможността сам да избира четивото си. В това отношение трябва да бъдем много коректни, да сме обективни, да не се ръководим от никакви рекламни подбуди, гъделичкащи човешкото любопитство, или да поставяме примамки, както това правят авторите на криминални четива. Разбира се, че и най-низовият читател, щом подхвърлиш пред него един труп в неестествена поза, той веднага ще се поинтересува защо този труп е тука, кой е убиецът и за да може да си отговори, естествено е да забие тутакси нос в споменатото криминално четиво. Както читателят разбира още от самото начало, в следващата по-нататък новела няма ни труп, ни убиец, а само няколко пасторални картини, оцветени едва видимо от бледия и неясен силует на монголоид, оставил още по-бледи и неясни отпечатъци в четивото. Ако това не му се вижда интересно, читателят спокойно може да захвърли скромното си творение, а ако все още се колебае лично аз нищо повече не бих могъл да го посъветвам, освен да побързам да приключа обръщението си и да му дам възможност да премине към същността на историята. Понеже сега живеем във века на тясната специализация, то работите дойдоха така, мили читателю, и се стигна дотам, че писателят се оказва човек, който може само да пише, а читателят човек, който може само да чете. Единствено широките специалисти имат тоя дар божи да могат и да четат, и да пишат. Тоя дар божи нас ни отмина.

АВТОРЪТ

ПРОЛОГ

Миналото лято, в една топла нощ, стар раздрънкан файтон, впрегнат в два унили коня и управляван от един още по-унил файтонджия, трополеше глухо по пътя между минералните бани за бездетни жени (макар че там ходеха и многодетни) и селото, потънало в сън. Глух шум на вода се счуваше от едната страна на пътя – скрита еред върба и водни ели, край пътя течеше река и само тук-там проблясваше между дърветата. Жабешко квакане се носеше от всички страни, жабите бяха наизлезли по бреговете да ближат студена роса през нощта. Файтонът с двата коня и е почти задрямалия файтонджия продължаваше да трополи глухо и самотно по пустия път, когато конете изведнъж спряха и процвилеха тихо.

– Тъпрууу! – рече стреснат човекът и опъна поводите.

Той се огледа. Конете бяха спрели старото возило на разклона пред битовото ханче „Воденицата“ и поклащаха унило главите си, обърнати по посока на ханчето. Файтонджията се почеса по врата с камшика и попита:

– В коя посока да караме?

Никой не отговори на запитването му, поради което човекът се обърна назад да види дали пътниците му не са заспали и като се обърна, остана слисан до краен предел.

Файтонът зад човека бе пълен с духове, духовете седяха неподвижно, само върховете на белите им качулки потрепваха. В следващия миг камшикът полетя на едната страна, човекът полетя на другата, чу се как драскаше с всички сили, как прецапа реката, стреснатите жаби млъкнаха, откъм селото се обади лениво куче, лаят му се удави в прозявка и отново настъпи тишина. Жабите една по една почнаха да се обаждат отново, добиха кураж и заквакаха хорово, а конете възвиха по разклона и не след дълго побутнаха с муцуни входната врата на битовото ханче „Воденицата“.

Когато вратата се отвори, добичетата видяха, че вътре в празното ханче седи нишожен човечец, кажи го нула човек, мили мой читателю, наричан с прозвището Куче влачи. Куче влачи стискаше китка хмел в едната си ръка, а другата му ръка бе отпусната и висеше край стола като отсечена. Кога човечецът видя, че вратата се отвори и две конски глави се показаха в празната рамка, той положи върху масата китката с хмел и

рече на себе си: „Старци берат хмел!“ По лицето на човечеца пробяга тръпка, като че ей сега върху него щеше да се оформи сиглата на някаква мисъл, но сиглата се стопи, тръпката застина и лицето на Куче влачи посивя и замръзна. Това бе най-безизразното лице, каквото човек може да види през живота си.

Конете постояха на отворената врата, не по-малко безизразни от Куче влачи, главите им бяха взели да клюмат надолу, когато чуха внезапен смях в ханчето, та се поизправиха и тръснаха глави. От тръскането ситните пиринчени звънчета зазвъняха върху шиите им. Смееше се Куче влачи, с широта и размах, просто човек да не подозира, че дребосък като Куче влачи може да се смее с такъв размах. Смахът му обаче не трая дълго, защото бе прерязан от остър железен звук.

В тоя миг вратата откъм готварницата се разтвори с едно дълго: „Аааааа!“; сякаш се разтваряше и потриваше заканително ръце, попита веднага все със същия железен звук: „Е?“, а Куче влачи застина на мястото си, без да смее да се обърне.

Щом вратата попита: „Е?“, електрическото осветление в ханчето изгасна и стана тъмно като в рог.

Мъже от селото, които през тази нощ били по полето и поливали люцерни и зеленчукови градини, твърдяха, че през цялата нощ из полето витаели духове. Това нещо се потвърди също така и от пътници, слезли от нощния влак. Автобусът прави връзка с нощния влак чак сутринта и по причина на топлото и хубаво време пътниците не останали на железопътната спирка да чакат автобуса, а тръгнали пеша за селото. Те забелязали на много места да витаят духове и на два или на три пъти дори пресекли пътя им, като подвиквали: „*Xunomezal Xunomezal!*“, та по-суетверните плюели и се прекръствали. Крум Иванов по една случайност също бил с пътниците от нощния влак, той говореше, че те, вика, не само че витаеха, ами буквално щъкаха нагоре-надолу из полето, по всички посоки щъкаха. Това го ние всички забелязахме и то бе ясно като две и две четири, говореше Крум Иванов. Същата нощ те срещнали и файтона без файтонджия и без пътници, но според както уверяваше Крум Иванов, ни най-малко не са се подсетили, че може да има някаква връзка между него и щъкащите из полето духове. Защото те сметнали, че файтонът е на един пияница от торлашкото село Старопатица, когато човекът се заседи в кръчма или ханче, конете го оставяли и се прибирали сами в Старопатица.

Същият този файтон бива забелязан от патрулната двойка на селото, която през това време се е намирала на санитарната бариера против

шап. Санитарната бариера е била вдигната, защото на патрулната двойка ѝ омръзнало да вдига и да спуска бариерата пред всяко превозно средство. Галопирайки, конете препускат е файтона покрай санитарната бариера, патрулната двойка се опитва да ги спре, надавайки викове, и като вижда, че виковете не помагат, прибегва до предупредителни изстрели. Файтонът обаче отгърмява по пътя си, без да обърне каквото и да било внимание на предупредителните изстрели. Патрулната двойка в този момент не е знаела нищо за появилите се в полето духове и подобно на Крум Иванов не е направила никаква връзка между файтона и духовете. Ние ще се опитаме да направим тази връзка, като започнем историята отначало, т.е. от воденицата.

ЗА ВОДЕНИЦАТА

Класиците ни учат, че страхът и суеверието се опират на невежеството, и ако приемем, че *само невежеството е почти безкрайно*, то трябва да се съгласим, че и страхът, и суеверието са почти безкрайни; те са като Вселената. Много истини, свързани все с тая проблема, са на върха на езика ни, но се боя да ги изкажа пред читателя, защото зная от опит, че моите истини не стигат далече, напредват бавно, тромави са като воденични камъни. Винаги съм завиждал на хора, чиито истини се движат пъргаво, стигат надалече, проникват с еднаква сила както в най-изисканите салони, така също и в най-бедните пастирски колиби (доколкото у нас са останали тук и там бедни пастирски колиби, колибарски махали и селища). Макар и да зная, че ще пристигна със закъснение, а заедно с мене със закъснение ще пристигне и читателят при едно или друго събитие, въпреки това не мога да се откажа, още по-малко мога да се откажа по средата на пътя. Знам, че преди мен други вече са пристигнали светкавично при събитието и са го осветили светкавично, а пък моя милост още се мотае и пъшка около своите воденични камъни... Но да продължа нататък:

Много умни глави са посвещавали значителна част от времето си да изяснят зависимостите между невежеството и суеверието, но трябва да кажа, че колкото повече се мъчеха да внесат яснота върху предмета, толкова повече предметът обрастваше с въпросителни. Защото, като хвърляме светлина върху една загадка, ние все повече уголемяваме и разширяваме нейния вътрешен обем или, по думите на ветеринаря – един от героите на тази история – загадката добива загадъчни очертания, тя става *монголоид*. Ярослав Хашек твърди, че неговият войник Швейк познавал одного от Чешке Будейовице, който знаел със сигурност, че вътре в земното кълбо има друго кълбо (сфера), много по-голямо от земното. Ако обръщам внимание на читателя върху този факт, то го правя единствено от съображението да подчертая, че историята, следваща по-нататък, е твърде сходна с двете сфери на човека от Чешке Будейовице: събитията излизат извън рамките на историята, надхвърлят нейните предели и добиват монголоиден оттенък, т.е. неясен, загадъчен и прочие.

След манастирите, които държат най-хубавите природни кътове на България, аз мисля, че второ място държат водениците. Истина е, че при

тях всичко е много по-скромно – ни икона, ни светици, ни камбанария, ни ангел-пазител, но въпреки цялата си скромност воденицата е място не по-малко свято от манастира или от който и да било прочут параклис или постница, защото на това свято място се извършва една част от магията на хляба. Там, дето се е пръкнала воденица или най-прост воден чарк, от само себе си някак ще се пръкнат и няколко дървета, малко червена ракета ще застине досама брега, малко върбак братясва, дърветата попорастват, правят големи корони, воденицата се смалява, бърз, коприва и маточина я обграждат от всички страни, кладенче ще се появи сред бързача и маточината, всичко туй се оглася денонощно от шума на вода, от кречетала, от сигнални звънци – когато зърното изтича от коша, – а лете жени размахват бухалки край водениците и простират снежно пране върху зелената трева. Дъх на прясно смляно брашно се носи, дъх на чисто пране и домашен сапун, на свежест и на живот, защото е вечно въртеливото движение на воденичните камъни, на кречеталата, на водните колела, както е вечно движението и на самата вода.

Воденицата, обект на нашия разказ, бе престанала да приема мливари, от проста старовремска сграда бе превърната в битово ханче, имаше си име, презиме и фамилно име, изписани от предната страна, гайдари и селянки бяха изографисани върху нея, бърчи и печени пилета. В двора се бе изстъпила желязна помпа, клечеше като куче-хранител и ако я хванете за опашката да изпомпате вода, започваше да скимти и да лае като куче с металическия си глас. Ханчето клечеше сред бързача, като че се криеше там и надничаше само толкова, колкото да може да гледа какво минава по пътя. Водата от улеите бе отбита, тя напояваше околните зеленчукови градини, по зеленясалото дърво се сщеждаха съвсем малки струйки, падаха приглушено върху перките на водното колело, без да могат да го помръднат, защото то бе закотвено там за вечни времена. Край белосаните стени стояха възправени воденични камъни, сякаш бяха колела на непознато возило, разпаднали се внезапно, та возилото изведнъж е легнало върху осите си, а бързакът с епично спокойствие е пристъпил напред да види какво става и след като е видял, не се е върнал назад да застане в две редици покрай воденичната вада, ами е останал скупчен край ханчето. Ракитакът и върбите също са се приближили, дърветата са се навели, та са обгърнали ханчето с прохладната си шума, затуй през цялото лято наоколо е прохладно; пък и по самата река постоянно появява, тъй че всеки пътник се изкушава да свърне от пътя.

Два кафеза с живи пилета посрещат пътника, преди още да е влязъл във вратата, и младите петлета го поздравяват младежко кукуругане.

Кафезите с живи пилета са хрумване на управителя на ханчето, човек извънредно инициативен и енергичен, но ние ще занимаем читателя с това малко по-късно. В момента в ханчето седят един ветеринар с помощника си, един пощенец в пълна пощенска униформа и един закупчик на стопанското предприятие „Родопа“, с физиономия много поинтелигентна, отколкото се изисква за един закупчик. Ветеринарят ги занимава с някаква своя натрапчива хипотеза за монголоида, посетителите никак не бързат, всеки сам за себе си търси пролука, предпазливо и пипнешком се мъчи да надникне в неясната ветеринарна проблема. Ние ще имаме достатъчно време, докато те отпиват от ледената мастика и попоглеждат към четирикракия грил, който преобръща лениво в прозрачния си тръбух нанизани на шишове пилета и ги изпича, да запознаем читателя с историята на воденицата, според както я помни Куче влачи и според както я представи на своите събеседници, увлечени наполовина от историята на воденицата и наполовина от загадъчния монголоид на ветеринарния доктор.

В ония години не е било по силите на сам човек да построи воденица или да разкаже за нея (както Куче влачи разказва), затова ще си позволя тук и там и аз да се намесвам в разказа му или да предавам част от него със свои думи. На времето, за да се построи воденица, събират се неколцина предприемчиви жители на селото и според възможностите си всеки от тях развързва своята кесия. Средства са необходими не само за постройката и съоръжаването ѝ, а така също и за закупуването на имотите, през които ще мине воденичната вада. Воденичната вада е извънредно капризна, тя криволичи на едно разстояние, дълго може би километър, ако не и повече. Човек трябва да е много добър майстор, за да преведе водата от воденичния яз – издигнат на реката – до воденицата. За тази цел човекът взема мотика и тегли с нея една съвсем тънка вада, сякаш тегли крива черта през нивите. Ако водата върви по чертата – добре, а ако ли откаже да върви и се разлее от двете страни, тогава човекът с мотиката коригира чертата, завива я наляво или надясно, водата се колебае накъде да тръгне, най-после решава и тръгва надясно. Човекът продължава пред нея с мотиката, дълбае излеко земята и мами по тесния улей колебливата вода.

Точно по същия начин, както се мами добиче – казва Куче влачи. Когато водата се отклонява от пътя си, тя е крайно предпазлива, нерешителна, несигурна в посоката, затова всички воденични вади лъкатушат тъй много, че свят да ти се завие, когато тръгнеш по кривините им. Те вървят напред, кривват встрани, после се връщат назад, сякаш са

забравили нещо, и като вземат това, което са забравили, пак тръгват напред, но за съвсем малко, просто само няколко крачки. Вода трудно сменя леглото си, но и човекът, който мами и води водата, тъй както би водил вързано с въже добиче, е търпелив, защото е сигурен, че един ден заедно с водата ще стигнат точно над воденицата, където са закрепени белите дъбови улеи, в края на улеите стоят мълчаливо водните колелета, разпрострели във всички посоки своите леки перки, пък и пилата воденица стои мълчаливо, стъпила яко върху бреговете на сухото корито, накипнена като невеста, в очакване да се появи младоженецът, т.е. водата; тази воденица, казва Куче влачи, била строена от майстори от Рабиша.

Веднъж преведена от воденичния яз до воденицата, водата вече се стича на тънки струйки по улеите, но тя е още недостатъчна, за да задвижи простата водна фабрика. Сега ортаците ще трябва да се спазаряват със всеки селянин поотделно колко да му платят за туй, че ще трябва да вземат една ивица от нивата или от градината му. Някъде водата минава край синори, тогава спазаряването а по-лесно, на други места реже някоя нива точно по средата и човечецът дълго се почесва и умува дали да се съгласи воденичната вода да пререже нивата му, или да не са съгласи, но на края кандисва, защото строежът на една воденица е народно дело, в най-добрия смисъл на това мъгливо понятие. Появата на воденичната вода изведнъж съживява нивите и градините, през които е минала. Лете тук винаги има вода, от нея всички черпят, да напояват земята си, бреговете на вадата обрастват с върба и водна къпина, водни кончета се появяват, попови лъжички и прочие.

(Водна къпина, водни кончета, попови лъжички и прочие... Щом водната къпина узрее, край воденичната вада се появява смърделата буболечка и тутакси с нейната поява в гъстака се настанява фазанът, изстребител на смърделата буболечка. Воден плъх, червен речен рак, зелен гущер, невестулка, дървесна жаба – всичко това намира приют край воденичната вада, на поповата лъжичка й израстват крачка, опашката се смалява и един ден жаби почват да подскачат по бреговете, да се гмуркат във водата, да се лутат във всички посоки и да си подвикват една на друга, изпълнени с почуда, че им ги няма опашките. Примамен от врявата, край воденичната вада пристига щъркел, дивен като Харун ал Рашид, тръгва покачен върху високите си червени кокили и почва да ловува изненаданите и пълни с почуда жаби. Те гледат с ококорени очи, вторачени все още в проблемата за опашката, и много напомнят някой ококорен човек, дето все се пули насреща ви, та да се чудите дали тая човек

е сачисан от телевизията, или пък цялото му съзнание се бори с хипотезата, че животът се е зародил от водата, излязъл е на сушата, известно време е бил земноводен и опашат, после е станал сухоземен опашат и изгубвайки опашката си, се е очовечил; и докато той се кокори и пули, спорейки с хипотезата, съдбата го клъвва по темето и човечецът тъй си и отива от тоя свят, без да е успял да събере за себе си достатъчно доказателства против хипотезата...)

Благодарение на сговорчивостта и задружната работа на неколцина човека край селото се появява първата водна фабрика. По-късно из поречието ще се построят и други воденици, все от майстори от Рабиша; и водни тепавици, наричани от народа ваявици, но те не могат да засенчат славата на първата воденица, макар и да са по-големи, с повече камъни и т.н. По същия начин една нова църква, колкото и богато да е построена и изографисана, колкото и много посребрени богородични десници да има, тя в никой случай не може да засенчи славата на старите църквици, бедни откъм изографисване, с изпоядени от молците дарения, защото сиромашията на старите църквици е обгърната в святост, в скромност и чудодейност, а в новите пищни църкви има нещо колкото християнско, толкова и езическо... Дървоядците денонощно стържеха и скърцаха в дървенията на старата воденица, гредите й все повече и повече се огъваха, самата тя потъна до колене в земята и ако преди имаше две стъпала пред прага си, за да се покачи човек по тях и да влезе, то постепенно тези две стъпала минаха откъм вътрешната страна на вратата и влизаният мливар трябваше да слезе две стъпала надолу. Как и защо се слегна и потъна до колене в земята, ние не разбрахме – каза Куче влачи. Дворът й постоянно бе пълен с разпрегнати коли, мливари, добитък, огньовете, кучета, мъже и жени. Вероятно по онова време, щом види някъде голямо струпване, народът е започнал да казва: Навалица като на воденица.

Зиме, при големите студове, ортаците тръгват с брадви и лостове да сечат и да разбиват леда из поязъците, чистят непрекъснато издутите с лед улеи, и аз също съм ходил – казва Куче влачи, – когато съм имал мливо, но много често злият студ надделява, сковава цялата воденица, тя млъква и се покрива с лед чак до стрехите. Тогава мливарите оставят разпрегнатите шейни с мливото, всеки впряга воловете или биволите в празния ярем и са връща с добитъка в селото, за да изчака отминаването на студовете. Воденицата изглежда пуста и мъртва и само пушекът, излизащ от ниския й комин, напомня, че тя още е жива и диша. Нощем цялата й дървесина пращи и пука притисната от ледовете. Ако неколцина

мливари от по-далечни села са останали в опушената топла стаица на воденичаря, то в такива нощи разговорите им са изпъстрени с духове и небивалици, с вълчи истории, вампири, декамеронови истории, водни таласъми, с мистика и невежество. Ние, докторе, че сме невежи, невежи сме – казва Куче влачи, – но затова пък бабините ни деветини са много хубави и са интересни, много по-интересни от бабините деветини на хората от Рабиша. Ветеринарят отбелязва пред своите събеседници, че невежата или простият човек загръща света с тайнственост, знаещият човек чрез познанието разкъсва тайнствената тъма и здрача и затова не оставя място за никакви тайни; затуй простият човек е по-богат на тайни, а най-богато на тайни е животното...

Но сладките небивалици ще са само няколко дни, хавата внезапно се сменя, времето омеква, чува се изпод леда как водата започва да се съживява и да блъбука, воденичар и мливар излизат с брадвите да разкрепостяват улеите и събуждайки се от зимната си летаргия, воденицата бавно завъртява своите каменни колела.

Лятото също си има своите грижи. Пороите често отнасят воденичния яз, ортаците отиват да пишат реката с камъни и чимове, забиват яки колове, оплитат дървени камери, пълнят ги с чакъл, постепенно възвръщат водата към вадата, тя се повдига лениво и на пръсти, излиза от вечното си речно корито и неохотно започва да лъкатуши към пресъхналите улеи на воденицата. Всеки сезон е хубав на воденицата, но като че най-хубаво е там лете. Куче влачи с въодушевление се спуска да разказва как каменното корито, откъдето водата ще се спусне по улеите, винаги е населено с жени и момичета. Това корито се нарича кереп, лете жени от селото перат на керепа („Няма по-хубави жени от перачките, докторе“ – въздъхва Куче влачи), а мливарите клечат край тях, съзерцават белите колена и прасци, защото бог навсякъде е развдрил мераклии по женската част, а кога човек иде на воденица, мераците му два пъти повече нарастват, защото на воденица той дни наред се излежава върху чувалите, чака реда си, бленува, кречеталото трака приветливо, шум на вода се стича отвсякъде, камък о камък се стърже, скърцане се носи от цялата воденица, ситен брашнен прах (паспал) витае из въздуха, дъха на домашен хляб, жени бият с бухалки прането, коя по-височко подпретнала полата си, коя по-ниско, женски смях се влита в тракането на кречеталото и жените, съзерцавани от мливарите, напомнят на домашен хляб, бухнал и мек, с лек загар върху кората. Ветеринарят допълня картината на лятната воденица с една поговорка на източните народи. Източните народи твърдят, че три неща радват сърцето на човека – звън на пари,

шум на вода и смях на момиче. Край воденицата винаги има женски смях и шум на вода – това стига, даже и да нямаш пари.

Вместо звъна на пари се разнася тракането на кречеталото; е позволениято на читателя, тука и аз ще се намеся да кажа няколко думи за кречеталото: то е простият, но основен механизъм за обратна информация, то е като пъпна връв на цялата воденица, приема водните импулси и ритъма на водната фабрика, упражнява контрол върху струята от зърна, падащи от коша, и ако водата придойде по улея и започне да върти по-бързо воденичния камък, то кречеталото, винаги будно, се раздвижва по-пъргаво върху камъка, подскача като нестинарка, започва да тръска по-бързо коша със зърното, от което зърното потича по-обилно; или обратно. Не зная защо този изключително хитроумен и безкрайно прост механизъм за обратна връзка ние наричаме не особено любезно кречетало и със същата тази дума наричаме дърдорковците...

Така, ден и нощ, зиме и лете, почти без почивка, воденицата прехрани и отгледа сума народ от селото. Докато воденицата, заета със своята грижа, остаряваше, долу, в низината, взеха да никнат една по една парни мелници. (Куче влачи ги нарича огняни воденици.) Хората лека-полека почнаха да карат мливото си на огняните воденици и нашата старовремска воденица дни наред клечеше мълчаливо край воденичната вада, загледана към пътя, дали няма да се зададе кола, натоварена с чували. Рядко се отбиваше човек от селото, турил една крина на гръб, влизаше вътре, пушеха по някоя и друга цигара с воденичаря, воденицата се оживяваше, в дървеното колело се плискаше весело вода, кречеталото подрипваше напето и ек огласяше двата бряга на вадата: „Живи сме! Живи сме! Тука сме! Тука сме!“

Тъй човешкото сърце тупти в гърдите на човека, повтаряйки безспир: „Тук съм! Тук съм! Живи сме!“ Но мигар човекът обръща внимание на сърцето, което почуква отвътре: туп-туп! Човекът – рече ветеринарят – е вторачен в някое гръмко откритие или пък в някоя своя нелепа идея, човекът е съсредоточен към онова, което чука на вратата му, и ни за миг не поглежда към тихото, едва доловимо вътрешно почукване: туп-туп! Тъй и ние – въздъхна Куче влачи – обърнахме гръб на водното сърце, което туптеше през целия ни живот и пълнеше брашнениците с брашно, за да се вторачат в огняните воденици. Закупчикът и пощенецът поклатиха глави, отпиха от мастиката и закупчикът рече: То си е така! Едно си отива, друго идва! Дааа!... Неговото: Дааа! звучеше тръбно и гърлено като възгласа на дива гъска! Трооомб!

ИСТОРИЯТА НА ВОДЕНИЧАРЯ

Из долината плъпва всякаква машинария, железни фабрики, циркуляри, газгенератори застанаха край бреговете на реката и реката, наситена с дъх на планини, на билки, на самодиви, пълна с пъргава риба, ту напета, ту игрива, ту нежна, изпълнена с леност, като женска милувка, или пък могъща, когато трябва да задвижи водни гатери и воденици, да накара да затреперят от ударите на водните чукове тепавиците, същата тази река, пълна с жизненост от зачатieto на света, изведнъж помръкна и понесе покрай помръкналите си брегове товара на сивите фабрични отпадъци. Река и воденица се обгърнаха с меланхолия¹. Една сутрин воденичарят, след като се бе взирал дни и седмици наред към селото с надеждата да зърне мливар по пътя, се качи на керепа. Той беше самотен човек, дошъл на воденицата от село Рабиша. Водата тук стихваше, завърташе се, облизваше с муцуна каменното корито и ненамерила пролука, се измъкваше изпод ставилото и плъзват като влечуго по улея. Воденичарят видя себе си надвесен над водата, отражението насреща му бе неприветливо, затуй човекът се отдръпна назад. Водата завъртя образа на човека със сламена шапка, преобърна го и го понесе стремглаво по улея.

„Боже, воденицата!“ – извика човекът с такъв ужас, сякаш жив го хвърляха върху озъбените перки на водното колело. Водното колело се въртеше лудо, в един миг пое отражението на човека и в следващия миг всичко се превърна във воден прах.

„Амин!“ – рече човекът и се пресегна, та пусна ставилото.

Воденицата млъкна, само водата продължи да се оттича и да пада на едри капки, напомняйки на пресекулки за отшумяло събитие. Тъй капчукът от стряхата ни напомня за преминалия дъжд, тъй се оещдат и капят в нас звънките капчуци на изживяна радост или сълзите на отминала скръб. Понякога ни едно събитие не ни е докоснало и въпреки това човек усеща как вътре в него набъбва и се сцежда влага и от време на време вяло ще се отрони и още по-вяло ще тупне набъбналата капка. Туй е меланхоличният капчук на човека; въпреки всички усилия неговата могъща душа не успява да превърне тази таеща влага в светла роса, затуй вътре в нас ще продължи да отеква като в празен параклис

1. Меланхолия. Според синонимния речник – тъга, скръб, печал, затьженост, униние, угнетение, песимизъм, мрачно настроение, депресия, потиснатост, потиснат дух.

меланхоличният капчук... Воденичарят се бе излегнал на дървения одър в потъналата в паспал стаица, гледаше тавана и слушаше как на пресекулки падат тежки капки и се удрят в наранената му душа. Пък и не само в душата му се сщеждаше тази вода, ами цялата воденица се отцеждаше и отвсякъде се чуваха глухи удари, чиито интервали нарастваха. По-между интервалите той чу някои да говорят върху каменния покрив на воденицата:

- Жив ли е?
- Жив, жив!
- Ами, жив!
- Тц!
- Не е жив!
- Жив, жив!

Тия, дето говореха и питаха дали е жив, или не е жив, се разходиха по плочите на покрива, слязоха на земята, минаха откъм входа на воденицата, струпаха се пред прага и той ги чу отчетливо как отново се разбъбраха:

- Не е жив!
- Жив е, жив!
- Ами, жив!
- Жив ли е!
- Жив, жив!
- Не е жив!
- Иииии – рекоха хорово тия на прага и млъкнаха.

Той стана, замеси и опече една питка в огнището. Ония пред прага бяха почнали отново да спорят дали е жив, или не е жив. Помисли, че с тая питка злите мащехи искат да го подмамят, ще му търкулнат питката и ще го пуснат да я гони, докато се загуби по света и забрави воденицата. Питката беше топла и дъхава. Тури я под мишница, усещаше как го стопли през дрехата, блъсна скърцащата врата, „Ох, ох“ – застана вратата, поразмести дървените си кокали и се отвори. Ято врабци се бе скупчило пред вратата, щом тя изохка и на нея се появи воденичарят, врабците тутакси хвъркнаха, качиха се горе на покрива и един през друг почнаха да викат:

- Жив, жиинииив!
- Амин! – рече воденичарят. – Хайде, брашнени човеко!

Да речеме и ние амин, подобно на него, драги читателю!... Човекът тури резето на охкащата и пшккаща врата и тръгна по пътя към селото, сподирян от виковете на врабците: „Жив, жиинииив!“

Мисълта му се завъртя като воденично колело, улови едно зърно, паднало от празния кош, и започна да го мели. То се знае, че човекът в този момент се занимаваше само с водениците, и за да бъде убедителен за себе си, си припомни как Тотлебен победи турците при град Плевен, като им съсипа всичките воденици. Турците бяха приготвили много мливо, мелеха денонощно, хранеха войска и башибозук и се канеха да удържат обсадното положение чак докато дойде султанска войска от Истанбул. Тотлебен взе тогава, че пусна големия бараж над град Плевен, водата се втурна като хала към града и по пътя си помете десетките воденици на турската войска. Като остана без мливо, войската погладува, колкото требеше, и се предаде начело с пашата. „Да, ама Тотлебен е разбирал от воденици – рече си воденичарят, – той е знаел, че като вземеш на човек воденицата и го оставиш без мливо, то той, човекът, увисва като паяк във въздуха и ни напред, ни назад. Дааа – въздъхва воденичарят, – ама няма вече Тотлебени!“

Но макар че нямаше вече Тотлебени и нямаше никаква обсада, воденичарят приличаше донейде на паша, който отива някъде си да се предаде някому. Вместо сабя той носеше една питка, печена в огнището. Не зная кому щеше да се предава, но във всеки случай той отиваше да се предава. Обърна се на няколко пъти да погледне виновно воденицата, тя все повече и повече се снишаваше, срамуваше се от бягството му, само покривът ѝ остана да стърчи над бѝзака.

Човекът гледаше равнодушно железните фабрики из долината, корпусите им бяха оцветени в жълто и черно, в сребърно и сиво, бяха като оси, накацали в долината, други пък приличаха на косматата земна пчела. Вътре в корпусите им се разнасяше бръмчене, та с това си бръмчене досущ му напомняха на оси. Оса мед събира ли? – мина му през ума и нямаше нужда да ви отговаря, защото отговорът на този въпрос се съдържаше в самия въпрос. Човек никъде не се виждаше, само машинария кръстосваше долината, ръмжеше и газеше из нивите.

Човек бе единствено воденичарят, но и той бе половин човек; другата му половина остана при воденицата, тъй че той се търкаляше през долината като празна шушулка, стискайки под мишница изпечената в огнището питка и улавяйки се от време на време за Тотлебен и за водениците на историческия град Плевен. Ако воденичарят бе чел „Писма от моята мелница“ на Алфоне Доде, най-до-бре от всички читатели би разбрал мъките на воденичаря, но се съмнявам, че би почнал да пренася на гръб глина и да я мели във воденицата само и само да поддържа илюзията, че воденицата му още е жива, защото той не беше романтичен

колкото Алфонс Доде. Алфонс Доде тъй красиво го е написал, че читателят непременно ще се възхити от прочетеното, обаче въпреки възхищението си той няма да му повярва. Този пример а още едно доказателство, че има изкуство, от което се възхищаваме, без да му вярваме, както и изкуство, на което вярваме, но не му се възхищаваме. Може би и затова на времето хората са правели църкви – не защото са вярвали много в бога, а защото им се ще да има бог.

Воденичарят бе суеверен и пред очите му още трептеше цветната дъга при водното колело, когато улеят поде отразения му образ и го запокити върху лудо въртящите се дъги на перките. Човекът видя само в един миг как образът му се превърна в небесна дъга, това го сепна, озадачи го, изпълни го с набожност, въпреки че беше езичник, та затова той рече първо: „Боже, воденицата!“ , а сетне каза тихо: „Амин!“ Зли мащехи се въртяха из главата му, все му се струваше, че питката, изстиваща под мишницата му, ще се търкулне по божия свят и примамван от нея, той ще тръгне, докато се изгуби, а злите мащехи ще потрият ръце и ще почнат да се смеят зло: „Ха, ха, ха!“

Независимо от всичко обаче човекът продължаваше да стиска питката и да се държи за нея, тъй като в тоя момент тя бе единствената му опора. Фабриците продължаваха да бръмчат в ушите му, бълваха дим, ръмжеха заканително, пъшкаха и му подвикваха с парни свирки: „Дай питката!“ „На!“ – казваше човекът от време на време и показваше лакътя си на ръмжащите фабрики.

В селото с лай го посрещнаха кучета, човекът сметна, че те се втурват отгоре му заради питката, затуй и на кучетата показа лакътя си и им рече: „На!“ Добитък надничаше през оградите на дворовете, овце го гледаха и блееха, крави мучеха, една коза дори вървя известно време подире му, като му подвикваше, но той и на добитъка наказваше лакътя си и му викаше: „На!“ Когато мина покрай селската фурна, видя вътре във фурната да фучи нафтова дюза и един оплескан с нафта субект да опалва пещта. Хлябове стоеха наредени върху дървения тезгях и отвсякъде идеше дъх на нафта. Човекът погледна своята питка, тя дъхтеше на огнище, на пепел и на жарава. Нафтовата дюза продължаваше да бълва огън покрай субекта и да фучи като едноглав змей, той и на дюзата показа лакът и й рече: „На!“

Същото това човекът повтори и в канцеларията на комбината за битови услуги, когато му казаха, че закриват воденицата поради липса на мливо и че на нейно място ще открият битово ханче.

Главният счетоводител със сатенени ръкавели, дълги до

мишниците, се зае да убеждава воденичаря, че комбинатът развива дейност, много по-голяма от дейността на която щеш организация да вземеш, че комбинатът трябва да бръсне населението и да кърпи обувката му, да му поправя телевизорите и радиоапаратите, да пренавива намотките на електромерите, да разменя вълната срещу жакардови килими, да поправя каруци и електрически печки, да изпълнява всички видове шивашки поръчки, да боядисва прежда, да влачи вълна и да разчепква дребна дарака, да поддържа два циркуляра за рязане на дърва по дворищата, да калайдисва селския бакър, да пере и да къпе населението в новооткритата баня с курни и душеве, да меси и да пече хляба и т.н., и т.н.

– Ааа, видях ви хляба! – рече му воденичарят. – Алал да ви е!

Навън той зърна край стената да клечи куче, подхвърли му залък от питката, рече му: „Вземи за бор да прости!“; кучето улови залъка във въздуха и тръгна подир човека. Той продължи да върви по улицата. Ако видеше крава или биволица да си протяга главата към него и да души въздуха с разширени ноздри, отчупваше и подаваше от питката. Козата, която го бе проследила известно време при влизането му в селото, пак се появи, той и на нея даде с думите: „Бог да прости воденицата!“ – и докато премине половината село, забеляза, че много добитък и кучета вървят подире му. Между добитъка стъпваше напето и един гащат петел, кълвеше тук и там по някоя изпаднала троха и внимаваше някое от големите животни да го не настъпи по крака с копитото си.

Питката се свърши, брашненият човек отри ръцете си една о друга, спря се и рече на добитъка и на кучетата: „Няма вече! Питката свърши!“ Овцете блейнаха, чу се мучене, кучетата почнаха да скимтят и да мърморят нещо под носа си, петелът попита: „Какво? Какво?“, щото стоеше най-отзад, и като слушаше добитъка около себе си, на човека му се струваше, че всички викат: „Дай! Дай още от питката!“ Той се обърна кръгом и тръгна по улицата, а добитъкът и кучетата се спогледаха и тръгнаха и те подире му.

Въодушевение постепенно завладя човека, той почна да крачи побродро по улицата, а и добитъкът почна да крачи, а по-едра крачка подире му и все повече и повече врявата се засилваше. Реши в един миг, че ще заведе всичко това, дето е подире му, на воденицата, че ще опече една голяма питка в жаравата и ще излезе навън пред вратата да храни добитъка по най-библейски начин, а през това време ще надойдат хората от селото, ще погледнат, ще свалят каните си и ще се прекръстят, щото изведнъж ще разберат каква огромна несправедливост са извършили, изоставяйки воденицата. А той няма да поглежда към хората, само ще

отчупва големи късове и ще ги подава на добитъка, добитъкът ще протяга кротко шия, ще взема кротко хляб от дланта му и още по-кротко ще се отдръпва назад... Той ще раздава пред воденицата дотогава, докато види, че първите каруци с мливо се задават по пътя, и ще каже: „Време е да вдигна ставилото!“ , ще се качи горе при улеите, ще вдигне ставилото и лудата вода ще се хвърли право надолу към водните колелета, за да ги завърти.

Но когато се обърна, брашненият човек видя, че добитъкът се бе спрял далеко зад него, кучетата се подписваха върху зидовете, кравите махаха с опашките си, а овцете, побутвайки се една друга, се отдалечаваха. Добитъкът постепенно се разпръсна, петелът се покачи на една ограда, извика няколко пъти и след като съобщи каквото трябваше, скочи на пътя и се спусна да гони летяща ниско буболечка. Човекът постоя, постоя, завъртя се в собствената си пустотия, почеса се по врата и рече: „Време е да пушаме ставилото! (Воденичарите спускат ставилото, когато мливото в коша се свърши и водата по улеите трябва да секне.) Хайде, Рабишо! Хайде, брашнени човеко!“

Казвах му Рабиша; не че такава бе името му, но понеже бе самотник, дошъл от село Рабиша, всички му викаха Рабиша.

Хвана капата си в едната ръка, тръгна по пътя и като потупваше капата си от време на време в бедрото, от нея и от панталона му се вдигаше брашнен прах. Рабиша можеше да обиколи така цялата земя и кой път се потупа с капата о нея, винаги щеше да се вдига брашнен прах, защото брашненият човек е като умна глава, пълна до керемидите със всякаква мисъл, и дори ако приемем, че един ден мисълта се изчерпва до дъно, то тогава в ъглите остава да блуждае сянката на мисълта; така вечер върху белосаната стена блуждае уголемената човешка сянка.

* * *

На следващия ден Куче влачи отиваше да реже раката край воденицата. Кога наближи, той остана крайно изненадан, че воденицата работеше – откъм нея идеше плясък на вода, гърмяха кречеталата с дървените си гласове, звънтяха звънци, за да предупредят воденичаря, че мливото в кошовете е изтекло. Отвсякъде се носеше шум, стържене на камък, потъналата до колене в земята постройка вибрираше и се тресеше. Гледай ти! – поклати глава Куче влачи и възви към отворената врата. Пред вратата се бе скупчило ято врабци, щом човекът ги наближи, врабците се вдигнаха, завикаха: „Жив! Жииииив!“ – и прелетяха със свистене над каменния покрив. Вътре не се виждаше никакъв човек, големите камъни

се въртяха с все сила, вместо брашно хвърляха искри в дървените сандъци пред себе си, отгоре им подскачаха като същински нестинарки кречеталата и падналите звънци.

„Рабишо!... Рабишо!“ – подвикна Куче влачи.

Никой не му се обади.

„Ей, има ли човек тука?“ – попита малко по-късно той, като вървеше през тресящата се воденица и внимаваше да не пропадне в някоя от пролуките на пода ѝ; ирез пролуките се виждаше как изпод краката му се мятат и бучи светла вода. „Ама че работа – рече си Куче влачи. – Никого няма, жива душа няма!“

И излезе той пак навън, щото почна да го съвзема страх. Изпод краката му пред прага отново се вдигна птичето ято, отпявайки: „Жив! Жив!“ „Къде ли се е дянал пустият му старец! – чудеше се Куче влачи. – Да не е отишъл да туря ставилото и да спира водата!“

Погледна нагоре, водата не бе спряна, втурваше се лудо и весело по дървените улеи. Като проследи движенията ѝ и погледът му стигна до края, гдето засилената по улеите вода се нахвърляше с бучене върху дървените перки на водните колела, човекът изтръпна и няма да е пресилено, ако кажем, че косите му настръхнаха.

Долу, заплетен във водното колело, свит и омотан в перките му, се въртеше воденичарят Рабиша. Ръце и крака стърчаха и се мятаха заедно с водното колело, като че човекът сам бе превърнат в част от това колело, въртеше го с всички сили и даваше живот на воденицата.

Куче влачи като курдисан се изкачи на керепа, ръцете му трепереха, целият се тресеше, но успя да напипа ставилата, спусна ги, прегради бучащата рода. Последните ѝ струи се оттекоха по улеите, кречетала и звънци млъкнаха, изведнъж стана тихо и в тишината оцеждащата се и капеща вода кълтеше глухо. „Подхлъзнал се е човекът“ – помисли си Куче влачи, загледан долу, в спрялото водно колело. В колелото лежеше оплетен воденичарят Рабиша, окъпан и чист, застинал внезапно в своя вечен покой. Само допреди няколко мига той се мяташе сред бучащата вода и подпомагаше движението на воденицата, а ето сега лежи оплетен и неподвижен, приличен на изпрана дрипа, захвърлена върху дървените зъби на колелото. Едната ръка бе счупена на две и висеше във водата, единият крак на човека бе бос, стъпалото му лъщеше, обърнато към Куче влачи.

„Той се е подхлъзнал по улея – реши окончателно Куче влачи, – не е имало за какво да се хване, чак долу е могъл да се хване, в колелото, но колелото му е било гибелта!“

Човекът се обърна назад и тръгна преbledнял и потен покрай млякналата воденица да търси хора. Врабците отново прелетяха над главата му, викайки: „Жив! Жиив...“ От отворената врата за воденицата вееше студенина, мястото изведнъж се стори на човека молепсано и нечисто, той повече не се обърна да погледне към воденицата, а ускори крачките, препъвайки се по пътя към селото. Но колкото и да бързаше Куче влачи да се отдалечи от воденицата, пред очите му непрекъснато се въртеше сред водни вихрушки водното колело, като че самият воденичар се бе впрегнал в него и го въртеше или пък спираше внезапно, за да може човекът по-ясно да види целия ужас на смъртта. И като преглъщаше насъбралата се слюнка в гърлото, Куче влачи като че сам раздвижваше отново колелото, защото то внезапно се завърташе пред очите му, потопено в светлия водопад на водата.

Седмици наред все това колело се въртеше пред очите му, ту бясно, загребвайки е размах бучащата вода, ту статично, застинало в мокър ужас, озъбено с дървенията си срещу човека, запахало гола синкава пета. Понякога това се смесваше с тракането на дървени кречетала, с дрънченето на падналите върху воденичните камъни звънци и самите воденични камъни му се привиждаха, тежки и надвесени над него, като надвесен скат на каменоломна движат със скърцане каменните си челюсти, но вместо да изхвърлят сипкаво прясно брашно, плюят искри в дървените сандъци пред себе си. Това беше в първите седмици, след време картините избледняха, смалиха се, тъй както ябълката постепенно се спарва, сбръчква се, става дребна, но запазва формата си. След време, като се обръщаше в бледите, сламени картини, Куче влачи се изненада, че никакъв страх не изпитва, а по-скоро го обхващаше тъга за гибелта на воденичаря, ставаше му скръбно за човека, нажаляваше се и отронваше в душата си сълза или въздишка за Рабиша.

ХАНЧЕТО

Запустялата воденица, макар и да имаше необходимите предпоставки – ако трябва да се изразим на съвременен език, – не можа да се превърне в източник на суеверия. Опитвах се някои да пускат слухове, че уж воденичарят нощем пускал воденицата, сядал върху водното колело и се въртял заедно с него като воден таласъм, обаче тези слухове не можаха да пуснат корени, защото хората от околността бяха дали гръб на суеверията.

Аз не вярвам и в по-старите времена да са вярвали в разните небивалици, макар че са ги разказвали надълго и нашироко, с най-пълни подробности, докато чакат ред да сипят мливото в коша или докато мятат воденичарската питка в огнището. По-скоро си мисля, че загледани в перачките над воденицата, заслушани в бучащата вода, унесени от бърливостта на кречеталата, хората сами са ставали бърливи и носени на крилата на въображението, са населявали воденичната вада, върбаците покрай нея, тресавищата и мочурливите места, горите и долищата от другата страна на воденицата, ливадите и планината с водни духове, вампири, самодиви, самодивски сватби, всякаква видима и невидима твар, укривали са змейове в сушави години в кошарите и в черничевите си градини и са правели всичко това не защото са му вярвали, а защото твърде много са желали освен боб, леща, кукуруз, добитък, копринена буба, дръгливо куче, кокалеста жена и прочие в околността да диша и огнена ламя, мътейки яйцата в полога си, бродник да броди в мъртвото от сън село, самодиви да подвикват: „Иху-ху!“, на самодивска сватба яли да навлязат като бели гъски да се къпят в реката, пък ние, пристъпвайки на пръсти, на пръсти, да вземем да им скрием дрехите, па голите самодиви да дойдат съвсем близко до брега и да почнат да се молят: „Дай ми, юначе, дрехите!“, обаче ние – не!...

Поетика, страх, баладичност – всичко това ако не го е имало, човекът сам го е създавал и го е пуснал в долината си да се размножава и да се въди по същия онзи начин, както ловно-рибарските дружества почнаха да разселват кеклика, фазаните, рибата толстолоб и бял амур, заека или дивата свиня... Човешката душа е океан, можеш ли позна, читателю, какво пулсира в дълбините на този океан! Ние можем само да стоим на брега на този океан и да го възпяваме. Но като го възпяваме, ние всъщност не сме възпели океана, а само видимата пяна на вълните му.

Та така!

Воденицата, вместо да стане извор на суеверия, както е било в старите години, най-неочаквано бе преустроена в битово ханче. Рабиша, брашненият човек, не можа да види преустройството. Той бе погребан между могилите на две враждуващи фамилии. От злоба една към друга двете фамилии, изглежда, се преобръщаха в гробовете си, защото много от могилите се бяха продънили и в улегналите им положо до късна пролет се белееше сняг. Рабиша легна по средата между враждуващите фамилии, на място полегато, покрито с гъстак. Могилата му бързо тревяса, обрасна с повет, хмел и къпина, гробищни цветя надникнаха от гъстак, разцъфтяха и с жълтите, и с червените си цветове направиха могилата приветлива. Тия цветя народът нарича петле и кокошчица – петлото цъфти в червено, кокошчицата е жълта, донякъде напомнят перуниката, само че са много по-нежни от нея. Някъде тия цветя ги наричат надгробничета, защото те неизменно никнат върху гробовете. По същия начин, кога живият човек преваля билото на живота си, през носа и през ушите му му започват да прорастват косми, т.е. започва да тревяса... От могилата се виждаше далечният оазис при воденицата и част от каменния ѝ покрив. Върху покрива на припек стоеха врабците и подвикваха: „Жив! Жиив!“

Ако има задгробен живот, то можем да приемем, че понякога воденчарят Рабиша сяда върху могилката си и заслушан в жуженето на пчелите, гледа към скритата в зеленина воденица; вместо разпрегнати коли на мливари и декамеронов истории пред воденицата са запрени велосипеди, автомобили и файтони, едни на път за минералните бани за бездетни жени, другите – идващи от баните. А може човекът отдавна да е в рая, застанал на прага на някоя от небесните воденици, готов да посрещне праведници мливари или пък бърбе с праведничките, за ти с беле на райско платно във воденичната вада, иодирет – нали бая височко полите си – греховен навик, останал им от земята... Ние не знаем това, до него ние нямаме достъп.

Преустройството на воденицата съвпада с внезапното поникване из цялата ни страна на безброй битови ханчета: рибни ханчета, воденици, овчарски егреци, комитови ханчета, каракачански, цигански табори, хански шатри, леща-ханчета, табии и прочие, и прочие. Старата воденица бе подновена, направиха ѝ малка веранда, белосаха я, нашариха я, околвръст наредиха воденични камъни и няколко водни колелета, туриха в двора желязна помпа за вода, изписаха букви на фасадата ѝ, та от безименна воденица тя стана ханче с име, презиме и фамилия, на

разклона на пътя се тури стрелка, за да сочи право към ханчето, канцеларията на комбината за битови услуги се лиши от радиограмофона си, предостави го на ханджията заедно с няколко плочи с народна музика. Подобно на воденичаря и ханджията бе човек от село Рабиша, накуцваше с единия крак, бе пъргав, ловеше риба от реката за по-отбраните посетители, отглеждаше и малко зеленчук за салати. Ханджията не донесе блясък със себе си, но внесе уют и домашност в ханчето, хората свикнаха да се отбиват в него. Ако трябва да се изразим схематично, лека-полека колелото се завъртя. Един ден обаче дойде комисия, направи оглед и посредством не знам какви разпоредби битовото ханче бе иззето от селото и бе предадено на „Балкантурист“. Нов управител се назначи на мястото на стария ханджия. Щом дойде, той рече: „Кви са тия самодейни работи!“, запретна се и направи много нови преустройства и допълнения. Беше енергичен и инициативен човек, изготви меню само от воденичарски ястия, губи се няколко дни в града и докара оттам европейски грил. Лъскавото метално животно със стъклен търбух застана по средата на ханчето, почна да преобръща и да пече пилета в стъкления си търбух и много народ се извървя от селото да се запознае с европейското метално животно.

За да увери клиентите, че в ханчето се сервира само прясна стока, новият управител закупи два кафеза с живи пилета от птицефермата и ги постави пред входа от двете страни на помпата. В единия кафез имаше бели ярки, в другия – все червени петлета. Петлетата по цял ден кукуригаха и бяха допълнителна реклама на заведението. По-нататък ние ще се върнем отново към кафезите с живи пилета, нека сега не прекъсваме последователността на разказа. Всичко тръгна гладко, но новият въодушевен управител на няколко пъти се оплака, че нощем някой вдига ставилото и че водата започва да върти празните воденични камъни. Новият управител предполагаше, че това е дело на стария ханджия, че той бил недоволен, загдето ханчето е минало под емблемата на „Балкантурист“, и за да отмъсти за отстраняването си, идва нощем късно да вдига ставилото. Някои на шега казваха, че може би Рабиша е станал вампир и идва нощем да пуска воденицата. Тази шега обаче се отхвърли, защото никой не вярваше във вампири, духове и свръхестествени сили, и се сметна, че просто нощем водата приижда повече, минава над преливника и се устремява по улеите.

Ако една работа намери своето обяснение, то тя става проста, но трябва да кажа тука, че не беше никак приятно заспалото ханче да се събуди изведнъж – водното колело задвижваше воденичния камък,

кречеталото започваше да подскача и да подвиква: „Тука сме!... Живи сме!...“ Червените петлета по никое време почваха да кукуригат, младите ярки кудкудякаха подплашено, а новият управител запалваше светлината, излизаше навън, качваше се горе на керепа и доста изненадан откриваше, че ставилото е махнато, че цялата вода е освободена и с бучене се хвърля върху водното колело.

Тъкмо за това говореха четиримата мъже, споменати в началото на нашия разказ, седнали на студена мастика в прохладното ханче. На централно място на масата седеше ветеринарят, от двете му страни се бяха разположили доста юнашки снабдителят, или закупчикът на стопанското предприятие „Родопа“, и пощенският раздавач на селото в пълна пощенска униформа, пълен с всякакви хипотези. Снабдителят бе човек як, с подбръснати мустаци, пощенецът бе човек дребен на ръст, но набит, по сила и здраве едва ли щеше да отстъпи на снабдителя. Ветеринарният нямаше мустаци, но за сметка на мустациите бе пуснал дълги бакенбарди, те влизаха на два пръста под ушите му, къдреха се и хвърляха бакърени отненци върху слабото одухотворено лице на човека.

Срещу него се бе настанил помощникът му от ветеринарната служба, човечец дребен и незначителен, малко нещо заваян, от година време помагаше на доктора при имунизацията на домашните животни, при лечение, операции, а така също и при скопяването, защото, за да могат да се уговяват по-добре домашните животни, то те трябва да бъдат скопени. По този начин животното се отдалечава от природата си, но наддава на тегло, а това е икономически изгодно. По същия начин, ако една мисъл бъде скопена, то тя ще наддаде на тегло и ще бъде икономически и прочие изгодна, обаче увеличавайки изгодата, тя все повече и повече се отдалечава от първообраза си... Та тоя човечец при обиколката си с ветеринарния събираше всякаква непотребна вещь по пътя си, заради което го бяха кръстили, както казахме по-напред, Куче влачи. Сравнен доктора, чиито накъдрени бакенбарди хвърляха благороден отненък върху продълговатото му лице и правеха неговото леко оголено чело да изглежда още по-високо и благородно, изпълнено до краен предел с ветеринарна мисъл, сравнен също така с исполинската мустаката осанка на закупчика и с пълната бойна униформа на пощенския служител, Куче влачи изглеждаше човек, още по-незначителен, плах, голобрад, потен, с две плашливи бръчки върху малокалибреното си чело, задръстено с малокалибрена мисъл.

– Едно време е имало духове, защото народът тогава е бил прост – говореше снабдителят, – не е като нас сега учен! Дааа! – заключи той,

подражавайки гърления вик на дива гъска: Троомб!

Снабдителят зае такваз поза на масата, смятайки, че изразява с нея самата съвременна ученост, и о два пръста пооправи мустаците си. Ветеринарният му се усмихна снизходително и кимна с глава, съгласявайки се с него, а Куче влачи възрази:

– А то пък ние сме много учени!

– Ако не сме учени, сме грамотни – намеси се на свой ред дребният пощенски служител. – Виж тука – той посочи към чантата си, – вътре има всякаква кореспонденция, писма и повиквателни, най-различни известия и съобщения, строго поверителна кореспонденция, парични записи, телеграми, въздушна поща, писма от окръга, писма от София, кореспонденция от други държави, на други езици написана, кое от тях адресирано грамотно, кое подателят го писал с краката си, и всичката тая хипотеза, брайно, ти, благодарение на грамотността си, я разчиташ, за да иде по принадлежност до адресанта!... Ако си неграмотен, как тогава, питам те, ще може всичката тая хипотеза да иде по принадлежност? (Пауза.) Лани в курса за квалификация нашият лектор ни приведе пример със старата поща, кога по нашите земи бил Иречек; тогава едно писмо върви, върви, по цели седмици, и внезапно пропада някъде по пътя. Конска поща, малограмотен народ, вампир, монголоид, невежество и така нататък, дето вика докторът. А ето сега е съвсем друго, казваше същият лектор и той без да го каже, то се знае, че а съвсем друго, щото нищо не може да се изгуби. Това не е добитък, да го зарежеш наред пътя, щото, брайно, всичко туй е минало под клеймо. Видиш ли?

Пощенецът разтвори чантата, извади куп кореспонденция и я натица под носа на Куче влачи, да види клеймото. Куче влачи се втренчи в кореспонденцията и забеляза, че действително навсякъде стоеше клеймо, смесваше се кирилица и латиница, диагонално изпъкваха надписи: „Бързо“, „Лично“, „Препоръчано“, а имаше и едно „Пар авион“.

– А ти казваш учени и неучени! Иди неучен да го разправяваш всичкото това и всяко нещо поотделно да иде по своята принадлежност. – Пощенецът прибираше обратно кореспонденцията в чантата. – И освен по принадлежност да пристигне навреме, защото, ако закъснее, може да се окаже фатално. Ти трябва да си осторожен и стоически, както казваше лектора лани, да пренасяш тежестта на цялата поща. Добри новини, лоши новини, бързи съобщения, пар авион, брайно, клевета или донос, анонимни писма, пълни с обиди и клеветничества, ругателства и подлост – никой не знае какво има под клеймото, каква хипотеза, ти всичко си длъжен да доставиш по принадлежност. (Пауза.) аз в моята

практика имах такъв случай например с една телеграма за Крум Иванов. Требеше веднага да се достави, но адресантът е на овчарниците, а времето студено и мокро, мъгливо, из мъглата ръми, само е да седиш в къщи на топло край жената и край печката. Но телеграмата идва и никак не те пита, а ти вземаш веднага велосипеда, туряш шушляка и през мъглата и калта тръгваш за овчарниците, щото телеграмата е бърза и требе да се достави по принадлежност на адресанта. Но кога бързаш, зли сили се изпречват насреща ти – още не съм излязъл от селото, и пуста гума на велосипеда се спуска. Тогава аз, значи, възвивам в стопанството, да ми дадат кон, там конярите викат, да ти дадем, но нямаш бележка от председателя, а аз им викам, че нямам бележка, но имам бърза телеграма и всеки е длъжен да знае, че подир бърза помощ и пожарната команда на трето място по важност идва бързата телеграма, те казаха така ли, ние не сме знаели, дадох ми кон и аз тръгвам с коня за овчарниците. Крум Иванов разпечатва телеграмата и рече: „Нещо сигурно им се е случило!“ В телеграмата негови хора съобщаваха, че вместо в сряда щели да пристигнат в четвъртък. Излезе, че телеграмата не е чак толкова бърза, щото само до сряда имаше цели два дни, но ето, хората я пратили телеграмата и ти си длъжен независимо от това, дали вали, или вее навън, да я доставиш по принадлежност. Този случай аз лани го приведох за пример на курсовете за квалификация, моите колеги, и те приведоха подобни хипотези и попитахме лектора като как да постъпваме и той ни каза тогава: „Ще постъпвате по същия начин!“ И за анонимните писма питахме, да ги доставяме ли, щото анонимните съдържат главно клевета, а държавната поща не требе да пренася клевета, но лекторът каза, че тайната на кореспонденцията е неприкосновена и че требе да се доставя. Тайната от самата конструкция е гарантирана. (Пауза.) А освен това, брайно, ти си длъжен и обратно да отнасяш писмата на селото, като се започне с писмо до съвсем неизвестен човек и се стигне до най-върховните държавни институти и дори до самия Върховен съд. Ето това е държавната поща, брайно! Тука аз не турям вестниците и колетните пратки, те са друга работа. (Пауза.)

– Самият закон го закриля това, брайно! – додаде пощенецът.

– Сега законът много нещо закриля – допълни снабдителят. – Старо дърво, дето има, закриля го, стара къща, сивата крачеща чапла, и нея закриля, щото е на изчезване.

– Добре! – рече ветеринарният замислено. – Законът и духовете не закриля, но и те се вадят. Ти вярваш ли, че се вадят? – попита той Куче влачи.

Куче влачи веднага му отговори:

– Не вярвам, че ги има, а камо ли да се вдят, но съм чувал, че по влажните места – като воденици например, покрай тепавици, покрай водните чаркове или там, дето се изхвърля сапунената пяна от коритата – може да има духове. Един човек от пограничното село Рабиша, не знам дали го помниш, докторе, имаше свиня, болна от жълтеница, ходихме да я лекуваме, тоя същия човек на връщане по тъмното ни преведе по заобиколен път, защото по прекия път имало изоставени воденици, обраснали в бързак и маточина, и той казваше, че там витаят духове. Той не ги наричаше духове, ами казваше, че там всякаква гад витае, таласъмища, и е по-добре да се заобиколи. Аз духове не съм виждал, но съм чувал, че ако ги има, то по влажните места ги повече има, а по сухите места и по припечите, напротив, ги няма. Това, дето пуснаха слух за воденичаря, Не го вярвам, воденицата може сама да си тръгва нощем. Воденичарят беше дотолкова добър човек, че по никой начин той няма да стане вампир и да плаши хората, нищо, че такваз му беше смъртта – във водното колело. А ако става дума като как ще е наспроти мене, то наспроти мене аз мисля, че нищо няма. Ни по усойте ги има, а още по-малко по припечите!

– Искаш да кажеш, че не те е страх от духове, понеже ги няма? – попита ветеринарят, придавайки учуден израз на лицето си.

– Хич! – рече Куче влачи.

– В такъв случай имаш ли кураж – попита ветеринарят – да идеш посред нощ на гроба на твоя Рабиша и да донесеш оттам нещо вещестено за доказателство?

– Там расте хмел – каза пощенският служител.

– Смея да ида и да донеса хмел – рече Куче влачи. – Рабиша беше добър човек, той ще ми прости, ако го безпокоя в съня му.

– Може да се събуди! – каза ветеринарят.

– Умрелите заспиват завинаги, докторе – каза му Куче влачи.

Пред ханчето спря файтон, две тъжни конски глави надникнаха през вратата. Шиите на конете бяха обточени със синци и пиринчени звънчета. От файтона скочи човек със сиво лице, доста унил, залови се да окачва козиняви зобници на конете, а отзад влязоха шарени чужденци – двама мъже и две жени. Новият управител тутакси се появи на вратата, извика готвача от кухнята и без да дава възможност на чужденците да кажат каквото и да било, ги запряха пред двата кафеза с живи пилета. Той им говореше на български език: че в ханчето се сервират само живи пилета, никакво замразено месо, докато вземат аперитива си, пилето ще

бъде оскубано и пригответено на грил и добива оня тънък и съвършен вкус на живо месо, както самата природа го изисква, а не замразен бройлер, крайно нездравословен, от постоянна консумация на бройлери на един немец почнал да му расте бюст, както растат бюстовете на жените.

Чужденците кимаха с глави, възкликаваха, мъжете гледаха към ярките, жените гледаха към червените петлета и след дълъг избор най-после те избраха едно петле о червено гребенче, пъргаво и весело. Пред кафеза застана готвачът с голямата си готвашка шапка и с нож, голям едва ли не колкото турски ятаган, и дълга престилка до коленете, вдигна петлето от кафеза и го понесе пред господата през ханчето, спря се за миг на вратата на кухнята, колкото да погледне още веднъж гостите. В следния миг готвач и петле изчезнаха: зад вратата се чуваше само как петлото пърха с криле и кудкудяка.

– Тия живи пилета много клиенти примамиха – рече ветеринарят.

– Въпрос на инициатива – каза управителят и тръгна да покаже на чужденците какво представлява воденицата, сякаш той я беше измислил. – Ето това е кошът, в който се туря зайрето, това се казва кречетало, това са самите воденични камъни, те смилат зайрето на прах, тоя прах се казва брашно, от него се месят питки, господата и дамите ще имат възможност да опитат воденичарските питки, а ето по-нататък, ако бъдете любезни да погледнете между дъските, се виждат улеите, по тях пада водата, долу е водното колело, то движи цялата воденица, Всеки детайл изпълнява строго определена задача и по този начин един наш поет написва баснята за спора във воденицата, щото всеки детайл смятал, че той е най-важният. А кречеталото слушало, слушало и рекло: „Трака, трака... така, така... всички, всички!“ На една от дамите, изглежда, че ѝ хареса кречеталото, защото повтори: трака трака... Всички се засмяха гръмко.

Чужденците гледаха натам, накъдето им сочеше управителят, клатеха глави и кое разбрали, кое не на края си избраха маса и се разположиха на нея. Управителят им обърна внимание и върху стоманения грил, застанал тромаво посред ханчето, но те минаха равнодушно покрай него, като че минаваха покрай турски гробища. Дамата продължаваше да се смее и да вика: трака-трака... По едно време другите се приобщиха към дамата, почнаха да си тактуват и да подвикват на пресекулки: Трака-трака-трака... Европейци хора, умееха да се веселят! Управителят, и той за известно време се присъедини от учтивост и извика и към готвача да рече трака-трака...но оня го нямаше никакъв.

Готвачът, стиснал в едната си ръка петлето, а в другата ножа, през

това време бе минал вече през кухнята, бе излязъл в задния двор на ханчето и стоеше, без да придава каквато и да било свирепост на лицето си. Зелена ливада се разстла пред погледа на човека, край на ливадата се обграждаше със сива върба и водна къпина, кичури червена ракета стърчеха тук и там, водни кончета хвъркаха и шумяха о крилата си из въздуха, зад върбите се виждаха румени селски покриви, посред покривите стърчеше кубе на църква, върху кубето щъркелово гнездо, върху щъркеловото гнездо стърчеше щъркел: обаче много по-високо от кубето и щъркела стърчеха телевизионни антени. От едната страна на селото и светлите припеци се гушеха гробищата и посред тях Рабишовата могила, обрасла с червени петлета и жълти кокошчици. Готвачът погледна пръхашото в ръката му червено петле, потърси с очи Рабишовата могила, но не можа да я различи сред зеленината. Той подхвърли петлето във въздуха и му изви са: „Иш!...“ Петлето припляска с крила, падна в тревата, изкукурига и се обърна, та погледна готвача с едното си око.

Готвачът седна на прага, запуши цигара и през благочестиво извиращия се дим се залюбува на петлето. То тръгна небрежно по зелената трева, тук се наведе да види нещо, там се опита да клъвне бягаща буболечка, мушица, изглед да, прелетя покрай човката му, защото се втурна да я преследва, и зае почти летяща поза, но мушицата се издигна и петлето пак се наведе да търси занимавка из зелената трева. Живи пилета те ще ядат на конски Великден – рече си готвачът, – трака-трака...

Търкаляйки тая мисъл из главата си, той влезе в кухнята, извади замразени бройлери от хладилника, наниза ги на шишове и отнесе да постави шишовете в стъкления търбух на грила. Металното животно се събуди, взе да преобръща нанизаните на шишовете пилета и да ги преживя. Нека читателят не се изненадва, че петлето не беше заклано от готвача. Управителят и готвачът играеха тоя театър пред всеки клиент, пожелал да изяде едно живо пиле. И всеки клиент, като изядеше пилето, си казваше: „Ето това е друга работа, вкусът му няма нищо общо със замразените бройлери на птицекланицата, а напротив!“

През това време ветеринарят говореше на своите хора:

– Не зная как ще погледнете на тая история, но искам да ви я разкажа, защото се е случила в същото това ханче преди няколко години след неясната смърт на воденичаря и защото тя и до днес продължава да ме вълнува както със своята загадъчност, така и с простотата си.

ИСТОРИЯТА С МОНГОЛОИДИТЕ

По онова време аз работех заедно с група колеги в района между пограничното село Рабиша, минералните бани и ханчето; трябваше да проверим ефекта от приложението на някои новости във ветеринарията. Вие знаете, че ветеринарията е сбор от научни знания, които обхващат анатомията, физиологията, болестите и лекуването на домашните животни (тук Куче влачи рече: „Как да не знаем!“), този сбор от научни знания всяка година се обогатява от световната практика и мога да твърдя, че в някои отношения ветеринарията изпреварва хуманитарната медицина, улеснена от обстоятелството, че борави с по-низши животни. От само себе си се разбира, че още в първата седмица ни налегна скука, по високите планински совати човек може да общува само с добитъка и с господ, но понеже няма господ, то оставаше единствено добитъкът. За да убиваме скуката с моите колеги, започнахме да слизаме до ханчето.

Познавам половината ханчета в България, но трябва да ви кажа, че тук не само ханчето, ами и мястото са едни от най-прекрасните, кътчета, каквито съм срещал през живота си. Тялото се разхлажда приятно от постоянно подухващия край реката вятър, окоето се отморява, плъзгайки се по спокойните ливади, купи сено стърчат посред ливадите, зад купите се подема планината, а над планината се простира бездънното небе. Погледнете навън, за да се уверите! Човек, озовал се на такова място, има чувството, че е откъснат от света. Старият ханджия, по всяка вероятност вие го помните, куцащ човек, отглеждаше малко зеленчук, правеше изключително хубави салати, ловеше риба в реката със серкме, макар че това е забранено; когато човек е накрай света, за него няма забрани, има само привилегии и той е единственият законодател на себе си. Още в първите дни се сприятелихме с ханджията, човекът охотно куцукаше ту до реката, за да хвърли серкмето и да налови риба, ту до градината, за да набере пресен зеленчук, или пък ръмжеше около печката в кухнята и пържеше уловената риба. Той си въобразяваше, че тананика, но това не беше никакво тананикане, ами просто едно равномерно и монотонно ръмжене. (Куче влачи вметна: Освен че ръмжеше, понякога и боботеше.) Беше забавен човек, за куцотата си казваше, че на човека са му дадени два крака не за да върви с двата едновременно, а с единия крак да върви и с другия крак да се подпира. Той наистина вървеше

само с единия си крак, като с другия се подпираше и ръмжеше монотонно... Но аз като че ли се увлякох и се отплеснах от темата ви, пък темата ми беше за масовото преплуване на Жълтата река и за китайците.

Тук Куче влачи се намеси: „Много е лошо, кога се нещо отплесне. Веднъж дяхаме греди и на Крум Иванов като му се отплесна брадвата, та право по крака го, значи, посече, Крум Иванов се свлече в треските, побеля, побеля, ние се струпахме около него, викаме, Круме бе, Круме, кво, значи, стана, а един от нашите рече: Не видите ли, че човекът глътна макарата! Чак когато го превързахме и го наплискахме с вода, Крум Иванов можа да дойде на себе си и да каже: Отплесна ми се брадвата, ей на оня чвор се отплесна! На гредата вярно, че имаше чвор, и тоя чвор, значи, му отплеснал брадвата, та за малко човекът да глътне макарата.“

Снабдителят на „Родоп“ попита:

Каква макара?

Да умре – обясни му Куче влачи, а докторът продължи: Та да се върна на думата си за Жълтата река и за китайците.

По онова време, както и днес, китайците ни занимаваха. Днес независимо от оскъдната информация все по нещо знаем, но тогава още нищо не знаехме, можехме само да гадаем. Известно е, че когато липсва информация, на помощ идва гадаенето и човешкото въображение се развива в най-пълна степен. По соватите около ханчето имаше някакви странни птици, цяла нощ подвикват със стенещи гласове, човек може да помисли, че се молят някому. Извивките на гласовете им бяха такива, че ту приличаха на птича песен, ту на кучешка прозявка, а понякога ми се е струвало, че човек вика: „Кой там!“ В такива нощи какви ли мисли и небивалици преминават през главата на човека. Кога казахме това на пастирите, те се засмяха и ни показаха три пилета. Нищо и никакви пилета, а ето как провокираха въображението ни в първите нощи. С този пример исках да кажа, че незнанието подхранва въображението, и когато човек е невежа, той се откъсва от предмета и почва да блуждае в облаци. Даа, приятели! – поклати замислено глава ветеринарният, забарабани с пръсти по масата и се загледа навън през вратата.

Навън се виждаше една малка част от ливади, напластено сено, част от планински совати. Закупчикът и нашенецът също погледнаха навън, но не към соватитв и синеещата се планина, закупчикът гледаше ту двата кафеза с пилета, ту двете чужденки, пощенецът се беше вторачил в помпата. Готвачът наливаше вода в едно ведро, помпата скимтеше с металическия си кучешки глас и пролайваше под ръцете му.

Куче влачи реши да се възползува от настъпилата пауза и за малко

отклони историята, започната от ветеринаря. Ето какво той разказва:

РАЗКАЗ ЗА ЗЕЛЕНАТА ДЪРВЕСНА ЖАБА

Кога бях малък, точно по вършитба – мисля, че беше през юли месец, – след като овърсахме житото, баща ми го докара и го изсипа в стаята, щото тогава няхаме още хамбар. Подир житото прекарахме и плявата. А нея зиме я даваме попарена с вряла вода и замесена с трици на добитъка, след плявата баща ми прекара и сламата и до тъмно с майка ми и с един наш съсед те успяха да направят сламата на купа. Легнахме си късно, заспали сме като утрепани, през нощта някой започна да чука на прозореца. Баща ми се рипна веднага и пита кой чука, а онзи, дето чука, се спотайва, не отговаря. „Може да ми се е счуло така“ – каза баща ми и си легна и щом легна, онова или онзи пак почна да чука на прозореца. Почука, почука и изскърца, изглежда, драска с нокти. Баща ми го напсува, добре, ама мама, значи, като изсъска: „Шшш-шшт!“ и изведнъж мене ме разтресе от страх. Баща ми и мама шепнат, аз лежа, слушам и в ушите ми по едно време нещо почна да кънти. Онуй спре да почуква, сума време мина в мълчание и ние сметнахме, че вече си е отишло, когато то се обади отново. Не само почукваше върху стъклото, ами просто го блъскаше и скърцаше с нокти или със зъби по него. Викам на мама, ама съвсем тихо: „Мамо, мамо!“, мама, изглежда, не ме чува. Тогава баща ми, като рипна, драсна кибрит, запали лампата и кога отиде до прозореца, какво да види: жаба!... Зелена дървесна жаба, блъска се в прозореца, иска да излезе навън. До прозореца ни имаме японски трендафил, зная, че в него се криеше дървесна жаба, пред дъжд пицеше кански, изглежда, че докато прозорецът е бил отворен през деня, тя е рипнала в стаята, заровила се е на хладно в житото, а през нощта е поискала да излезе навън и да се разходи из росата. Истина ви казвам, тогава, значи, тая жаба ми прибра акъла на мене. Баща ми, като я хваща с два пръстга, значи, и я запокити в градината, та не се видя повече, ни се чу. Ако тогава баща ми не беше в къщи, ние с мама цяла нощ щяхме да трепереме и да се кръстиме, щото мама много вярваше в нечестиви сили, както и в болести по добитъка. Тя например знаеше, че чумата по свинете е като бабичка и се бои от кучетата, че шапът по добитъка се промъква като крадец и внимава да не се набоде на трън, щото е бос, че сипаницата прилича много на каракачанка и води със себе си дете, обуто в цървули от заешка кожа, и кога се види натясно, вика стопанина на къщата или почуква на прозореца му. Такива и всякакви други бабини

деветини, а ние, докторе, знаем сега, че то не е така, ами е тъкмо обратното и че всичко това са само бабини деветини, значи, и няма място за страх, защото, както се вижда от горния пример, целият страх ще излезе една дървесна жаба, значи, рипнала от японския трендафил вътре в стаята, а човек си мисли, че кой знае какво е рипнало! По същия начин аз се сепнах, кога видях воденичаря Рабиша заплетен във водното колело тук, под воденицата – Куче влачи посочи с пръст надолу към пода – и някой изпищя: „Жив! Жив!“ А то излезе, че врабците го викат това, ама нали, кога човекът е сепнат, всякаква небивалица може да му мине през главата!

Куче влачи въздъхна и се опита да подражава на ветеринарния, като побарабани несръчно с пръсти върху масата. Докторът го погледна в чистите, по детски наивни очи и се усмихна. Куче влачи не можа да разбере дали Тази усмивка е предназначена за него, или е случайна. Във всеки случай той го гледаше в очите и се надяваше, че ветеринарят ще се възползува от разказа му за дървесната жаба и ще продължи от жабата нататък; обаче докторът продължи разказа си от друго място, неочаквано за Куче влачи.

ПРОДЪЛЖЕНИЕ НА ИСТОРИЯТА С МОНГОЛОИДИТЕ

Според вечния календар, приятели – продължи докторът, – жълтата раса ще завладее света и ще господства над него в края на двехилядната година. В това ни уверяваше куцащият ханджия, щом чу, че говориме за китайците, и щом научи, че всички започнали да плуват масово, а най-масово преплували огромната Жълта река. Той донесе един изпокъсан вечен календар, рови се дълго в него, ръмжеше под носа си и най-после намери предсказанието в смисъл, че жълтата раса ще господства. Никой от нас не искаше да обиди невежата ханджия и дори се пошегувахме, че китайците вероятно се упражняват с плуване, щото се готвят да преплуват световния океан и да завземат цялата световна суша. Така тайно и нощем, безшумно, те ще се появят по японските острови, рано някоя сутрин ще осъмнат на американската суша, а там, дето няма вода, просто пешком ще преминат на пръсти и внезапно ще започнат да изникват като гъби. Ту тук, ту там, най-напред в горите, после ще слязат в пасбищата, после ще ги видите да преминават реката, ще се появят и по шосето, някои пешком, други може би на коне или на велосипеди.

По това време по пътя се зададе бабичка с рижа коза. Един от нашите се намеси: „А може първият монголоид да се появи, както ей тази бабичка, да води коза с въже и да е обул галошите си на бос крак! Те всички изведнъж няма да се появят, все ще има един да е първи!“ Засмяхме се, че едва ли ще изпратят за вестител бабичка, и при това не сама, а придружена от коза. Макар че, да ви кажа ли, дългогодишната ми практика на ветеринар ме е убедила, че в козата винаги има нещо дяволско, нещо неестествено, необикновено, почти монголоидно, пълно със странност. От всички домашни животни най-често козата изпада в състояние на необикновеност, тоест – на свръхестественост.

Козата, за която става дума, бе рижа, от старовремските планински породи, с малко виме, големоглава, с уши почти магарешки, опърничава издънка от безкрайни кръстоски през вековете, нямаше никаква охота да следва бабичката и на всяко подръпване на въжето отговаряше с дрезгаво и зло врещене. Не зная защо народът има слабост към тази порода кози. Те козят само по едно, рядко по две ярета, дават съвсем малко мляко и бързо прегарят.

Куче влачи се намеси: „Аз зная. Ние сме имали такава коза, тя

лекува туберкулоза. Млякото на тази коза е синьо, можеш с него да пишеш като с мастило. Такава коза трябва да се държи вързана, както се държи вързано зло куче. Тя обелва кората на овощните дървета все едно че ги дяла със сатър, щото челюстите ѝ са широки. Тя затова е големоглава. На такава коза да дадеш хапче против метил, значи ръцете ти да бъдат изпосечени чак до лактите. Хапче тя по никой начин не възприема и дори когато мислиш, че си успял най-после и че си натикал хапчето до края на гърлото ѝ, този риж дявол изврещява само веднъж и извърля хапчето от гърлото си като тапа. Тия кози освен шума ядат всички видове памучна материя и нерядко може да се види как такава коза тича по улицата захапала риза, а подире ѝ тича жена с надеждата, че ще отърве ризата. Нашата коза изяде панталона на баща ми, и на мене риза изяде; докато да се обърнеш, тя изяжда ризата като вестник. Обаче въпреки вредата млякото ѝ лекува туберкулоза, затова народът я държи, като внимава да не се развъжда много. Помня, че една година стадо кози от любопитство влезе в общината и изяде емляч-ните регистри, щото тя и регистър яде. Нали я помниш тая работа?“ – попита Куче влачи пощенския служител и служителят рече:

„Така беше. Те освен емлячните регистри изядоха и църковните календари с царското семейство. Църковните календари бяха свити на тръба, предстоеше да се продават на населението, те обаче се качили на рафта отгоре, търкулнали тръбата и когато общинските служители идват, виждат, че от царското семейство не е останало нищо, проста коза, нали, а виждате пред каква хипотеза те изправя!“

Снабдителят на „Родоба“, за да не мълчи през цялото време, реши и той да се намеси, като каза, че тия кози „Родоба“ не ги изкупува, а Куче влачи додаде: „Тая коза пред нищо не се спира. Ако речеш да я накажеш с глад, изяжда ти козарника. Има една порода сръбска свиня, тя цепи със зъби кочините. Ето по тоя начин и тая коза действа, ако я оставиш гладна в козарника. Обаче лекува. Напоследък, докторе, няколко случая имам да ма подпитват дали е вярно, че и рак лекува. Ти, казват, втора година ходиш с доктора и си му пръв помощник, не може да не знаеш дали млякото на тая коза лекува рак, а аз им казвам, че ние ходиме по животинските болести, а те казват: нищо, че ходите между животните, той, докторът, не може да не знае и ти не е лошо да го подпиташ за тая работа, щото рактът може да излезе животинска болест, прехвърлена върху човека. Пък аз викам: А че как така ще го подпитам! Той е човек такъв, че ако има нещо, веднага ще ми го каже, без да го подпитвам. Но ние нали сме си народ прост, каквото и да му кажеш на прост народ, той

пак ще ти каже: А бе ти за всеки случай подпитай! Как да подпитам сега, докторе!“

Куче влачи погледна с чистите, по детски любопитни очи пощенския служител в пълна бойна униформа, после погледна снабдителя и най-после се спря на ветеринарния, ама не посмя да го погледне в очите, а погледна високото му благородно чело. Като се задържа известно време върху челото, Куче влачи плъзна леко погледа си надолу. Ветеринарят го гледаше вторачено в очите. Тоя поглед му беше познат, по същия начин докторът се вглеждаше в очите на болно животно. Каза му:

– Добре!... Щом познавате тази порода кози, излишно е да ви описвам козата, теглена с голямо усилие от бабичката. Повечето от времето тя вървеше гърбом по пътя, бе обърната с лице към козата, теглеше с всички сили въжето и пристъпваше заднишком. Вярно е, че козата бе опърничава, ама изглежда, че и бабата бе опърничава жена. Когато баба и коза се изравниха с ханчето, връвта внезапно се скъса, козата изведнъж тръгна спокойно по пътя, тръскайки огромната си глава, без обаче да спира да врещи злобно и заканително. Бабичката се завъртя на пета, замахна с остатъка от въжето и тъй силно удари животното по цялата дължина на гърба, че се чу плясък като от изстрел. Козата почна да се смее ехидно, бабата подрипна със смайваща за годините си пъргавина и стовари още веднъж остатъка от въжето върху гърба на животното. Вместо ехиден смях по пътя се разнесе истерично врещене. „Бре, бре!“ – почнаха да викат нашите и да се смеят.

Бабата, изглежда, че чак сега ни забеляза, обърна се към нас и тогава ние всички видяхме едно безкрайно старо лице, пожълтяло от старост, застинало в своята възраст. Това лице имаше остро изпъкнали скули и се загрозяваше от две монголоидни очи. Старата жена не отрони нито дума и втори път не се обърна да ни погледне. Козата бе спряла да врещи, бабата вървеше подире ѝ, намотаваше остатъка от въжето и ние всички гледахме подир жена и коза, как се отдалечават в мълчание. „Казах ли ви? – обади се един от нашите. – Ето че първият монголоид се появи! Нищо чудно край огньовете горе в соватите да са насядали вече монголоиди и заедно с нашите пастири да варят мляко. И дори ми се струва, че самите те са напалили тия огньовете, нашите пастири палят огън чак на свечеряване...“

Горе в соватите наистина се виждаха синкави пушеци, тънки, едва доловими върху синьото небе; те бяха тъй прозрачни, нежни и едва загатнати, като че загатнати от четката на китайски художник. За да ни успокои, хаджията прошумя подобно гушер по страниците на своята

изпокъсана книжка и каза: „Всъщност то това го пише във вечния календар!“

Появата на един монголоид по пътя все още нищо не значи, скъпи приятели, и в тоя смисъл ние всички се разбъбрахме. Ханджията не познаваше старата жена с козата, но това нямаше никакво значение. Сметнахме, че старостта просто се е пошегувала с това лице, изострайки скулите му и придърпвайки очите встрани. Всички решихме, че появата на бабичката е случайност, и се съгласихме, че ако предположението излезе вярно, то това ще се разбере съвсем скоро поради близостта на ханчето с пътя. И по най-пустия път минават хора, а пътят край това ханче не е от най-пустите.

Не чакахме дълго. Зададох се мъж, жена и момиче. Ние все още гадаехме дали са монголоиди, или не, когато мъжът и жената ни поздравиха на чист български език и изпод забрадката ни се усмихна широко славянско лице с руси сколуфи. Ханджията прибра вечния си календар и като крачеше широко с единия крак, а с другия крак се подпираше, отиде с една кошница зад ханчето да набере зеленчук. Той мърмореше нещо под нова си, но не му се разбираше дали на нас говори, или говори на себе си.

Ханджията едва бе нагазил в зеленчуковата градина, когато от другата страна на реката се появиха двамина селяни със сламени шапки, нарамили нови кокили. Дървото тъй много светлееше, сякаш кокилите току-що бяха отсечени и издялани в гората. Бяха високи кокили, предвидени за дълбока вода. Като стигнаха до водата, двамата мъже запретнаха крачолите си и макар че бяха боси, не поискаха да прегазят топлата река, ами се качиха на кокилите и тръгнаха тромаво с тях, опипвайки внимателно дъното. На отсамния бряг двамината оставиха кокилите върху тревата, почнаха да се плискат шумно с вода, а през туй време от другата страна се появи трети човек, също със сламена шапка. Той подсвирна на миешите се в реката, един от тях отиде при кокилите и му прехвърли чифт от тях през реката. Третият човек по подобие на другите двама бе също бос, наведе се, та запретна и той крачолите на панталона си, както това бяха направили и онези, плю на ръцете си и подир няколко опита най-после успя да се качи върху високите кокили. Той се крепеше трудно върху тях, едва спазваше равновесие, залиташе ту встрани, ту напред или ситнеше заднишком, но лека-полека се добра до водата и все така залитайки и с криволичене, успя най-после да се добере до двамата мъже.

Човекът рипна от кокилите, седна на брега да запуши, а ония

дватама се поизмиха, единият от тях извади кърпа от джоба си, поизбърса се с нея и я привърза около врата си. Като свършиха работата си край реката, първите двама нарачиха кокилите и тръгнаха покрай зеленчуковата градина, а третият човек тръгна през средата на градината, откъсна си турско цвекъе, и го забодя над ухото. Там някъде, в купчината турско цвекъе, той хвърли остатъка от цигарата си и помня, че дълго след като мъжете отминаха, тя продължи да дими и да чертае сини криволици върху жълтия фон на цветята. Изравнявайки се с ханчето, тримата мъже се обърнаха, та ни погледнаха с очи, пълни с безразличие.

Ако кажа, че и ние погледнахме на тях с безразличие, няма да е истина. Нещо повече, ние всичките вторачихме в тях и след като бяха отминали, поклащайки новите кокили, продължихме да се вираме вторачено в гърбовете им. Защото и тримата мъже, драги приятели, се оказаха монголоиди. Те отдавна бяха излезли на пътя, смаляваха се и вече се скриваха зад завоя, а ние още продължавахме да се вираме в тях. Никой от нашите не се обади и никой никого не погледна, всеки бе погълнат от своите догадки.

Пляск на вода ни накара да се обърнеме назад към реката. Очаквах да зърна там нови сламени шапки и още кокили, но, слава богу, нищо подобно нямаше край реката; само нашият куцащ ханджия замяташе серкмето, нагазил до колене във водата.

Отдъхнах си.

Жегата постепенно стихваше, сенките на дърветата се удължаваха, купите сено в ливадите около ханчето също удължиха сенките си, но жетварите, скрити в околиите кичести круши, продължаваха да стържат неистово. Трополенето на железни шини се зачу по пътя, конски звънчета звъннаха, сред тях се прокрадна пръхтене на добичета. Всички зачакахме да видим какво ще се покаже по пътя. Не чакахме дълго, по пътя се показаха два коня, впрегнати във файтон. Файтонджията бе седнал ребром, разказваше нещо на пътниците зад себе си и непрекъснато сочеше с камшика към соватите от южната страна на ханчето, където продължаваше да се извива едва доловимият пушек от невидими огънове. Сред зелените совати пъстрееха стада добитък. „Че това е файтонът на лесничейството – обади се един от нашите, – познавам левия кон, звездочелия. Да, на лесничейството е, на лесничейството!“ – въодушеви се човекът и се размърда върху стола си, по останалите му казаха да мълчи, защото всички видяхме, че пътниците във файтона не бяха облечени в зелени лесничейски дрехи. Те носеха сиви палта и меки шапки, гледаха в посоката, показана им от камшика на файтонджията. Наближавайки

ханчето, пътниците като че по даден знак изгубиха интерес към планинските пасища и се обърнаха с лица към нас. Те поздравиха с кимане на глави, файтонджията, и той се обърна, погледна небрежно ханчето и кимна неопределено с глава. След това ни даде отново гръб и пак почна да сочи с камшика си към южната страна. Един по един пътниците отново се обърнаха към пасищата, изглежда, че съгледаха нещо крайно интересно за тях, защото се понадигнаха във файтона, а най-дребният сочеше нещо с пръста си, файтонджията се наведе над него, да го огледа, проследи посоката на пръста и обърна и той камшика си на тази страна.

Пътниците, както и файтонджията, бяха с жълти лица, скулести, очите на всички придръпнати и без изключение всички бяха с очила. Такива монголоиди съм виждал по филмите, мекото сукно на дрехите им е без всякаква гънка, ризите им са безупречно бели, те кимат учтиво с глави на всички страни, държат се уважително, но без раболепие. Заприличаха ми на китайски наблюдатели, дошли да направят оглед на високите планински пасища.

Още не се бяхме свързали от изненадата, когато по пътя се зададе велосипедна колона. Боси монголоиди въртяха с лекота педалите, бляскаха спици, а над главите на колоездачите летеше и се огъваше огромен книжен дракон. Драконът шумеше сухо, пукаше и блестеше на слънцето с червени, сини и жълти цветове. Той бе много по-дълъг от колоната на монголоидите, опашката му метеше пътя от единия до другия шанец. Велосипедистите се движеха като видение, носейки подвижния дракон над главите си. Книжният дракон ту ги изпреваряше, ту изоставаше малко от тях, създаваше се впечатлението като че ли монголоиди и дракон се надбягват по шосето. Те се появиха като видение и изчезнаха като видение по пътя, без дори да ни погледнат.

Дълго след като отминаха, в ушите ми продължаваха да скърцат металните вериги на велосипедистите, да пукаат спици и остро и сухо да пращи огъващото се книжно чудовище. Велосипедната колона на монголоидите изчезна зад завоя, сянката, паднала от планината, я погълна, но драконът, привързан с въжета, още дълго продължи да плува и да се гъне в пространството. Тъй като никакви хора не се виждаха, това книжно чудовище действуваше на всички ни мистично... Над всичко отгоре ято птици се появи над ханчето, ятото имаше форма на йероглиф, йероглифът се завъртя над нас и пое по посока на пасищата, като при полета изменяше формите си и рисуваше нови йероглифи върху небето. Слънцето се скри, но планината още светлееше, в планината се мръква бавно,

здрачът идва след дълъг, мъчителен размисъл, а над дългия и мъчителен размисъл летеше и се огъваше птичийят йероглиф, ту приличен на птича игра, ту на тайнствен знак.²

От този момент, приятели – продължи ветеринарят, – усетих, че някаква тъпост ме обзема, че някъде вътре в мене се заражда *монголоид*, че единственото, което мога да върша, то е само да наблюдавам събитията, без да мога да проникна в тях. По същия начин се чувствавам затъпял и безпомощен, когато виждам, че едно животно е болно, но не мога да установя болестта. Мисълта просто се вцепенява и отказва да обработва трупашите се пред нея факти. Въпреки това обаче помня, че съзнанието продължаваше да отбелязва всички факти, и до най-малките, дори досадни подробности. В подобно вцепенение изпада говедото, когато чуе, че в полето звънне летяща щръклица. То изпитва ужас от болката и се ослушва напрегнато към летящата щръклица. Разликата обаче беше в това, че летящата щръклица не идваше отвън, тя не звънеше в полето, а скимтеше вътре в мене, пръкваше се от собствената ми преизподня. Дааа – проточи ветеринарят и се загледа в застаналия насреща му грил. Металическото животно продължаваше бавно и равнодушно да върти и да преобръща в търбуха си цвъртящите пилета.

Куче влачи рече: „Докторе, говедото не го е страх, че ще го ухапе щръклицата. Него да го ухапе щръклицата, все едно че бълха го е ухапала. Говедото го е страх, че като го ухапва, щръклицата си снася яйцето. Когато това яйце се излюпи, то става на какавида и се храни под кожата на говедото. И нали е на гърба точно, добичето няма как да се почеше. Какавидата живее колкото живее и идва едно време, та ѝ израстват крила и тя изхвърква от говедото и почва да пищи като щръклица. Така копринената буба става на какавида вътре в меунката³, живее в нея и се превръща на пеперуда. От какавидата го е страх говедото, а не от щръклицата. Затова то, щом я чуе да пищи из полето, гледа да се мушне в гъста гора, та ако щръклицата се залепи за гърба му, то да побегне и гъстакът да събори щръклицата от гърба му. По-хитро нещо от това едва ли може да се измисли. А птиците, дето били на йероглиф, трябва да ви кажа, че съм виждал такива птици. Есенно време съм ги виждал само че те повече на буквата Л летят. Жерави било, птици било, а и дивата гъска също, като лети, все рисува по небето буквата Л, само че нейната буква е по-разкрячена. Щъркелът, кога си отива, и той лети на ято, ама не може да направи буква. Косовете, и те летят на ято, там пък хептен никаква буква няма, ами в пълна бъркотия всичко хвърчи.“

Докторът поклати глава, съгласявайки се с Куче влачи относно

2. Относно птичия йероглиф, видян от ветеринаря, искам да отбележа тука, че подобно загадъчно явление е било наблюдавано в селцето някъде около 1960 година и че съм се помъчил да го опиша в новелата „Заяко“. В случая се касае за ято пъстри кълвачи, наричани в целия северозапад чак до село Старопатица клюводръвци. Ето прочие и самото описание.

„Клюводръвците, клюводръвците! – извика Заяко и посочи с ръка към небето. – Гледайте ги какво правят!“ Слънцето беше залязло, птиците се бяха вдигнали високо в небето, изглеждаха огнени и нереални, защото високо горе още грееха лъчи и ги осветляваха с последната бакърена светлина на деня. Цветният облак се свиваше и разпускаше, изтегляше се като черта, после чертата огъваше двата си края, за да се съединят, и образуваше огнен кръг. Едва станал кръгът, няколко птици се откъсваха от него, кръгът се превръщаше на буква, на число, на препинателен знак, добиваше влезапно формата на сърп или се вклиняваше в бледнеещото небе, напомнящ веригата на жерави. Всичко това птиците вършеха безшумно, високо в небето, видими за всички. И Велика гледаше нагоре към небето, без да забележи, че две свраки стояха на оградата и се ослушваха да доловят дали няма да произнесе нещо на глас – а тя много работи произнесе на глас, предимно възкликателни; и Суса Тинина гледаше нагоре, обърнала към небето черните си сколуфи; и всички птици стоеха спешени върху земята или върху дърветата, нито една птица не се виждаше да прехвърка над селището освен клюводръвците. А клюводръвците, сякаш усетили, че цялото селце ги наблюдава, все повече и повече ускоряваха своята пъстра игра и все повече и по-причудливи ставаха фигурите, които рисуваха. Азбука ли беше това, тайнствени знаци ли, или птича игра? Може би посредством тази игра в залеза на слънцето те съобщаваха някому нещо, известно само на тях?... Различни бяха тълкуванията, всеки сам за себе си се мъчеше да отгатне какво чертаят и рисуват птиците в небето. Жените смятаха, че това е работа на тенеца – т.е. вампира, – дето през нощта се опита да отнесе кюнците. Суса Тинина се молеше дано не връхлелят върху коша за кукуруз и да отнесат обесената на него сврака, вързана за стряхата с толкова големи усилия. На Заяко те напомниха писмото му, пратено до братя на неговата жена в Детройт, Съединените американски щати. Досуц също беше и неговото писмо, със завъртулки, с черти, с букви, само дето препинателните му знаци бяха малко повече, но той се надяваше, че докато се стъмни, клюводръвците ще успеят да нарисуват още припинателни знаци; той до такава степен се увлече, че дори взе да групира отделните фигури в думи и можеше да се закълне, че след като нарисоваха сърп, приличен на питанка, клюводръвците написаха после върху небето две песо. Сетне клюводръвците се завъртяха и изписаха горе думата чучулига. „Това ще да е първото писмо – каза си Заяко, – нали писах на братя на жена ми за бясното куче, че е намерило някъде и е изляло бясна чучулига, затова е побесняло!... Добре де – сети се той по-късно, спъвайки се в здрача на улицата, – това за чучулигата е още от първото писмо, откъде ще знае клюводръвецът за писмото от онова време?“ Имаше пред вид времето, когато братът на неговата жена беше в Аржентина, Кордова – Кантера Сампахо – и когато го съветваше в писмото, ако ходят в колумбийските кланици да колят добитък, то да иска безотателно по две песо

щръклицата, буквата Л и бъркотията при косовете. Наистина, състояние, много близко до това на добичето – съгласи се той, – чуваш нарастващото пищене на щръклицата, но не знаеш от коя именно посока се носи към тебе и дали не е вътре в тебе.

Той продължи: Виждах ханджията, подпрян на куция си крак, той замяташе серкмето в реката, притегляше го бавно към себе си, с един замах го обръщаше на брега и обираше рибата от него. Като събра достатъчно риба, той прехвърли серкмето през рамото си, без да обръща внимание, че мокри ризата на гърба му, и мина с куцане през градината. Бе ни казал, че ще отиде да набере зеленчук, но го видях как мина покрай останената в градината кошница, без да я погледне дори. Отиде откъм задната страна на ханчето, простря серкмето под стрехата да съхне, чувах как оловните тежести се блъскат глухо една в друга, после го видях да се появява с бакърена тепсия, изсипа рибата в тепсията и протягайки напред куция си крак, седна да корми риба.

Гледах гърба на ханджията, една мисъл ме гложеше непрекъснато и не ми даваше покой. На отиване към градината той куцаше с единия крак, в това можех да се закълна, а ето сега, връщайки се от реката, нашият куцаше с другия крак – в това също можех да се закълна. Припомних си как сядаше край масата на верандата и много образно си представях как човекът отместваше настрани и напред куция крак: мигар беше възможно само докато отиде до реката и се върне да оправи куция крак и да почне да куца с другия! Сам по себе си въпросът беше нелеп, но не можех да се измъкна от него, а още по-малко можех да си отговоря. Помня, че колкото повече гледах ханджията, зает с корменето на риба, и опънатия като пън крак край бакърената тепсия, толкова повече тъпотата ме обхващаше.

Казах, че слънцето се бе скрило зад соватите, сянка легна над ханчето. Жетварите, скрити в кичестите круши, млъкнаха, природата потъваше в моментен размисъл, вглъбяваше се в себе си, стихваше, преди да започне отвсякъде да пълне здрач. Един от нашите се изправи бавно от масата, засвири внезапно и силно с уста и пъхайки ръце в джобовете си, се запъти към помпата. Той ни за миг не спря да свири, улови се за

и половина надница, а не по две песо.

3. Меунка – пашкул на копринената буба, на домашния молец или на гърицата. Като говори за какавидата на щръклицата, Куче влачи съзнателно избягва народното определение, за да бъде по-понятен. Народът нарича тая какавида въгърец.

дръжката на помпата, както удавник вероятно се улавя за сламката, и заскрибуца с нея. Цигук-цигук – скърцаше с железата си помпата, по едно време от нея рукна вода, блисна в коритото, а човекът продължаваше да издува бузи и да свири с всички сили. Това продължи дълго и беше мъчително да го слушаме как се насилва да свири и как цигука с помпата. По едно време той се обърна към нас, та ни изгледа, искаше да провери, изглежда, като как ни действа на нервите всичко това. Не можа много да се наслаждава, защото грабнах един пепелник и с все сила го запокитих към него. Досрамя ме веднага от тази ми постъпка, имах чувството, че някой друг вместо мене извърши действието. Онзи спря да свири, цигукна още веднъж или дважд с помпата, наплиска лицето си с вода и пъхнал нахално ръце в джобовите си, се върна при нас. Не седна, а остана да подпира стената с гърба си и не погледна никого от нас.

В тоя момент, приятели, аз почувствавах, че ме обзема страх... Човекът продължаваше да стои изправен до стената, загледан в посивяващата планина пред себе си, пъхнатите му ръце в джобовите се свиваха и разпускаха, защото той ту стискаше юмуци, ту ги разпускаше. Не бих казал, че безумие се четеше в погледа му, но погледът му не беше никак дружелюбен и от него появяваше закана. Подобен страх ме е обхващал веднъж при оперирането на едро животно, когато, целия в пот, открих изведнъж, че помощниците са отпуснали всички въжета, разсеяни от дългата операция, и животното е започнало да събира цялата си бича сила, за да я стовари отгоре ми. Продължих операцията мълчаливо, не можех да извикам на помощниците да опънат въжетата, всеки вик би подтикнал бика към действие. Все пак успях да го изпреваря, заших разреза, с натежали крака се отместих странишком и седнах върху купчина тухли. Помощниците се бяха струпали около извадения от добичето магнит и с интерес коментираха колко много метал е погълнал бикът, защото пъхнатият магнит бе обрал две шепи метал от стомаха на животното. „Ей!“ – рекох им тихо. Те се стреснаха, обърнаха се и видяха, че са изоставили всички въжета и ако някой държеше нещо, държеше го само символично. Бикът също почувствува свободата си, но я почувствува късно... Нещо подобно ме обзе и там, на ханчето, и този страх като че ли накара сетивата ми да заработят по-бързо и изостри вниманието ми.

Тълпа пешаци мина по пътя, всички до един носеха дълги прътове, увенчани в края със сини йероглифи. От тълпата изтича човек, побі своя прът с йероглифа до помпата, хвана дръжката и почна да цигука. Той пи вода, сетне измъкна пръта и като го стискаше в ръка, припна през окосената ливада да догони групата. Платнените йероглифи дълго

се поклащаха над главите на тълпата. Преди още да са изчезнали съвсем зад дърветата, куцият ханджия успя да изчисти своята риба и взе да я плакне в тепсията. През това време в градината се бе появил още един ханджия, стоеше с кошница посред турското цвекъе. Човекът постоя, постоя, обърна се и закуца през градината. Тук и там той се навеждаше, откъсваше пиперка или домати и ги туряше в кошницата. Другият куц продължаваше да плакне рибата.

Те бяха като двойници, само че единият куцаше с левия, а другият с десния крак. Този с рибата бе монголоид. До градината беше далеко, не можех да виждам добре лицето на оня с кошницата. Монголоидът влезе в кухнята, чу се дрънчене на съдове, подир малко зацвъртя мазнина, до нас достигна миризмата на пържена риба. В градината ханджията продължаваше да бере пиперки, по едно време се изстъпи и извика, обърнат към планината: „Ео! Ео! Ео!“ Ехото бързо отговори на виковете му, щом ехото се стопи, чу се отдалеко човешки глас: „Оп! Оп!“ и „Ео!“ – извика отново човекът, обърна се и тръгна към ханчето. Беше нашият ханджия. Разпали огън зад ханчето и взе да събира пиперки за печене.

Мек здрач ни обгръщаше постепенно, заедно с него ни обгръщаше и униние. По пътя се появиха фенери, отдалеко мъждукаха като светулки. Носеше се глуха гълчава „Ще отида да спра тая тълпа – казах на нашите – и ще я попитам откъде се е взела!“ Моите хора ме изгледаха, без нищо да ми кажат. Тълпата приближаваше, фенерите едрееха. Това бяха фенери, изрязани от тикви, вътре в тях имаше запалени свещи. Тълпата се носеше като лавина, пътят бе тесен за нея, едва я побираше. Вече се канех да стана и да тръгна към тълпата, когато вратата зад нас изскърца и на вратата се появи с блюдо димяща риба куцащият монголоид. Сетрето му бе разкопчано, изпод сетрето се подаваше риза с голям жълт йероглиф. Всички до един се изправихме около масата.

„Ео!“ – извика монголоидът, загледан в тълпата с фенерите. От тълпата му отговориха и една група мъже с бели наметала се отдели от пътя, нагази в ливадата и тръгна право към нас. Всичките бяха бонзи, с обръснати глави и всеки бонза имаше отпред на наметалото си по един голям йероглиф. „Ео! Ео!“ – викаха бонзите, идеха към нас и все по-ярко се открояваха в здрача. Зад тях се поклащаха тиквените фенери и мъждукаха вяло в здрачината. Бонзите се изкачиха пъргаво на верандата, избутаха ни към стената и тогава видях одного от нашите как започна да прави странни гримаси, удари се е две ръце по бедрата и тръгна решително към един млад бонз.

„Желязко – извика изведнъж нашият човек. – Откога се покаятайчи,

Желязко!“ Бонзата, когото нарекоха Желязко, си проби път, разтвори ръце, двамата с нашия се прегърнаха и бонзата рече: „Снимаме филм!“

Двамата взеха да се тупат по плещите и по раменете, а на вратата се показа нашият куцащ ханджия със своите печени пиперки и се похвали: „И моят брат се снима на кино! Кажете-речи, то цялото село Старопатица се снима на кино!“

Куцащият монголоид бе негов брат близък.

Като тъпчеха около нас и се подпираха на куцащите си крака, близнаците почнаха да разтребват масите и да нареждат мезета, защото „монголоидите“ не бяха никак стиснати, според ханджията изпивали всяка вечер надниците си, а в киното се снимали само заради едната слава...

По-късно попитах ханджията защо викаше от градината „Ео!“ и кому викаше. „Сватанак имам – рече ми той, – пасе кози в гората и му требеше да клъцне едно дръвце, ама не знаеше кога горският ще мине оттука и да е минал. Извиках, да му се обадя, че горският отдавна е минал и че може вече да клъцне дръвцето.“ Попитах го кога е минал горският и той ми каза, че един от тримата, прегазили реката с кокилите, бил горският; той също се снимал във филма. Спомних си за тримата с кокилите и се поинтересувах защо, след като бяха боси, трябваше да минават реката с кокили. „Защото – рече ханджията – реката е пълна с натрошено стъкло. Браконieri хвърлят в реката бутилки с негасена вар да избиват рибата и от тия бутилки в реката има повече натрошено стъкло, отколкото чакъл.“

Докторът проточи едно: Дааа, плюс-минус безкрайност, приятели! – обърна се, та погледна право в очите на Куче влачи, сякаш искаше да надникне вътре в тях, за да види има ли нещо скрито и дали изобщо има нещо. Да се надникне в детските и доверчиви очи на Куче влачи бе съвсем лесно, особено за един ветеринар, превъзхождащ във всяко едно отношение помощника си. Ветеринарят видя, че вътре светлееше любопитство, погледна снабдителя – очите му бяха сънени, безцветни и посивели, те хвърляха сивкав оттенък върху цялото му надупчено лице и сплескания увиснал нос; после погледът му се плъзна по лицето на пощенския служител. Каза му: „За съжаление сред монголоидите нямаше пощенец!“ Усмихна се, разчеса бакърените си бакенбарди и отново се втрочи в очите на Куче влачи.

Очите на помощника му бяха като разграден двор – можеш да влезеш в него, откъдето си искаш, и да излезеш, откъдето си искаш, бяха нещо като плюс-минус безкрайност. А защо ветеринарят гледаше така

вторачено или изпитателно Куче влачи, това читателят ще разбере в следващата глава за духовете. Ветеринарят продължи да го гледа и попита има ли нещо неясно в историята с монголоидите. Куче влачи помисли, попремига чевръсто, сякаш се мъчеше с клепачите си да сплеска и оформи някаква своя идея, и щом сметна, че идеята му (или мисълта) е вече оформена, попита: „Само не разбрах, докторе, дали козарят, сватанак на оня куция от Рабиша, е успял да клъцне дръвцето от гората, или не е могъл да го клъцне?“

КУЧЕ ВЛАЧИ

Докторът не можа да отговори удовлетворително на запитването на Куче влачи относно клъцването на дръвцето. Мъжете уточниха още веднъж облога, разбраха се по кое време ще се срещнат в ханчето, за да получат от Куче влачи въпросния хмел от гроба на воденичаря Рабиша, пиха още по чаша, наеха файтона с унилия файтонджия от Старопатица и заминаха за селото. Куче влачи смяташе, че козарят е успял да клъцне дръвцето, щото – викаше той, – кога чичо хвърли око на дръвце, няма начин, значи, да не го клъцне, та ако ще с пушка да вардиш! А в тоя филм – отбеляза човекът – ние не сме се снимали, ние се снимахме полани в един друг филм, всички ни бяха облекли като черкези с мустаци, ама от пустата жега, мустациите ни се разлепиха.

В селото четиримата мъже се разделиха. Ние ще оставим ветеринаря, снабдителя и пошенеца с неговата пълна пошенска униформа и с неговите хипотези, за да тръгнем по петите на Куче влачи.

Смятах, че човечецът, щом се прибере в своята къща, ще се запретне да измисли някаква хитрост, за да може да надхитри тримата си спътници, и дори ми мина през ума, че ще отиде още по видело да набере хмел от гробищата. Той обаче нито седна да измисля хитрости, нито отиде да набере хмел по видело, защото сума работа го чакаше. Ловното куче на негов съсед бе окучило три кученца, обещаваше да отсече опашките на кученцата, за да гонят по-хубаво, и преди още да е влязъл в двора си, съседът го отби да свършат обещаната работа. Подир това на него налетя дебела жена, пъшкаше като парен локомотив и с думите: Ти баща, ти майка! – го отби да направи протеза на една пуста овца, че си претрошила пусти преден крак. Куче влачи отиде, направи от дървени дъсцици едно съоръжение, наричано *сглаби*, и с тия сглаби уви като в калъф счупената кост на овцата.

Жената държеше животното да не мърда, пъшкаше и бе изсипала половината си пазва пред доверчивите очи на Куче влачи. По същия начин тя го възнагради и когато се наведе да му полива вода, за да измие ръцете си. Куче влачи изми ръцете си, надникна още веднъж в голямата пазва на пъшкащата жена и пред вратницата на своя двор видя, че стои другоселец с коза. Другоселецът идваше от Старопатица, бе вързал козата с въженце, козата стоеше до него и от време на време замахваше с глава, сякаш се заканваше да удари с глава стопанина си. Беше кратка

саанска коза, стопанинът се оплака, че от няколко дни почнала да замахва с глава, изглежда, нещо ѝ е влязло в главата. „На тебе ти е влязло нещо в главата!“ – рече му Куче влачи, хвана едното ухо на козата, изтръгна надут кърлеж от него и го хвърли в тревата. „Затова замахва“ – каза той на стопанина, а стопанинът си поведе козата по улицата, клатеше глава и повтаряше: „Глей ти!“

И влезе Куче влачи в своя двор, и с един само поглед успя да го обгърне, защото в него нямаше кой знае какво да се обгърща: старото куче газеше из тревата, подбираше кучешка трева и пасеше с не много голяма охота – това е работа повече на тревопасните, но щом го заболяваше стомахът, то нагазваше във високата трева и пасеше; кокошки ровеха картофената градина под наблюдението на стария червен петел и в колективната си работа се мъчеха да надминат прасето – то също ровеше, извило в дъга мършавия си гръбнак; край кладенеца се лутаха оглупели патици, в дъното помежду застаряващ сливак стоеше старата къща с отворена врата, щом Куче влачи погледна към вратата, в същия този миг, като че нарочно за него, там се появи мършавата му женица с две дълги черни сколуфи, увиснали покрай ушите, с две дълги черни ръце, увиснали покрай тялото – ако човек ги види за първи път, ще му се сторят безкрайни.

Жената поиска да разтвори ръцете си, но рамката на вратата се окажа тясна, затова излезе пред вратата, разпери ръце и, кажи-речи, разперените и ръце бяха дълги колкото цялата къщица, свита в остарелия, пълен с лишеи и гъсенични меунки сливак. След този жест женицата на Куче влачи се удари с безкрайните си ръце по кокалестите бедра, слезе с едно стъпало на земята (къщицата имаше само едно стъпало) и призовавайки християнските и езическите богове, се понесе, та разпиля от градината и от двора всички домашни животни. Кокошки, патици, прасе, куче – всичко туй се пръсна и по тайни пътеки и коридори мина в дълбока нелегалност в гъстия бъзак, застанал невъзмутимо в единия край на градината.

Щом разпиля всичко и го натири в бъзака, женицата се завъртя, влезе отново във вратата и веднага пак излезе оттам, защото бе забелязала, че първата и поява не направи никакво впечатление на Куче влачи. Понеже минаваше за нула човек, всички работи от подобен характер му правеха нула впечатление.

Той, разбира се, не бе никак трогнат, такова дружелюбно посрещане не му беше за първи път, стоеше си в средата на двора и се почесваше по врата, замислен над някаква своя проблема. Всъщност нямаше

никаква проблема, ами гледаше троскота в двора, почесваше се и се чудеше, че тая година троскотът е станал много тлъст, да се чудиш с какво се е угоявал. „Заплесвай се, заплесвай се – фучеше жена му, – клечка дърво няма на дръвника, а ти се заплесвай!“ С дългите си ръце тя събираше като с гребло шума и клечки около дръвника, събра цяла престилка и проклинайки орисията си, влезе във вратата да запали огън. Куче влачи чуваше отвътре гласа ѝ, той изригваше като вулкан през отворената врата, заплашваше всеки миг да раздруска къщицата и да я превърне в развалини. Куче влачи седна на дръвника, сякаш това, дето се разиграваше пред очите му, не се отнасяше за него, а го гледаше на кино, то ставаше през девет земи в десета.

Всички жени са недоволни от мъжете си, но трябва тук да кажа, че жената на Куче влачи бе самото възплъщение на недоволството. Нейното недоволство отдавна бе прехвърлило границите на Куче влачи, бе се разпростряло към целия свят и заедно с целия свят тя бе недоволна и от себе си. Нито можеше да се зарадва, кога нова дреха облеche или когато цъфнат цветята саморасляци в градината, а още по-малко, когато се видеше в огледалото. Не бе чела Плиний, но щом застанеше пред огледалото, виждаше себе си в очите на другите и това още по-малко я въодушевяваше.

Без да се спира, тя разпали огъня и продължи да излита навън и да влита във вратата. В по-младите години Куче влачи ѝ казваше: „Няма защо да влетяваш и да излетяваш от къщата, като че някой ти е турил жежко яйце в гащите!“ , но тя тогава не си взе бележка и той се отказа да ѝ прави повече бележки, в смисъл да не излетява и да не влетява в къщата, гонена по споменатия по-горе образен начин.

Стопанинът свикна с тая работа, чакаше спокойно, докато нажеженото яйце изстине, и за да не се чувствава сам, гледаше гъвкавия пушек над комина на къщата, все едно че гледа добродушно животно и общува с него по начин, известен само на двамата. Пушекът постоя изправен известно време, едва спазваше равновесието, сетне бавно се наклони на една страна и все така наклонен се запъти към гората. „Като йероглиф върви, мааму стара! – рече си човекът. – Досуц като ония пилета на доктор!“

Мисълта на Куче влачи тръгна към гората заедно с пушека, отиде там, избра си едно хубаво дръвце и се върна в двора. Куче влачи взе брадва с къса дръжка, седна на дръвника и почна да точи брадвата с тристенна пила. Дръжката на пилата бе от какалашка, но за да не убива ръката и да не прави мазоли, стопанинът бе увил какалашката с памучен

парцал. Той точеше, попоглеждаше от време на време към вратата, там продължаваше да влита и да излита, развявайки дългите си сколуфи, неговата женица, без никаква следа от умора; напомняше донякъде механическа играчка.

Куче влачи точеше, опитваше с палец острието на брадвата и говореше:

„Влетява си, значи, тя и излетява, попиля добитъка и глей го добитъка, навря се в бъзака, значи; не смее да излезе, само носовете му се показват оттам. О, боже, прочие!“ (Не зная какво искаше да изрази Куче влачи с това „О, боже, прочие!“ , но понеже това възклицание се изтръгна от устата му, съм длъжен да го спомена.)

„Вампири, вампири – рече той и погледна пушека над къщата си; пушекът продължаваше да се измъква на пръсти от комина, превръщаше се на йероглиф и все така на пръсти отиваше към гората – болест него не го хваща, болестта сега е по добитъка. Болест много, ние с доктора двама. Шап като пожар, не може да се насмогне. Само със санитарни бариери, вика докторът, и почваме ние, значи, със санитарни бариери. Но само шап ли е! Тук крава глътнала желязо, там прасе боледува и кашли, кокошки ги налегнала пипката, кучетата, и те много почнаха да боледуват. Докторът с две ръце, и моите ръце две, та четири! Може ли с четири ръце всичко да се оправи? Може, казва докторът, но денонощно!... Да, денонощно. Дай магнит на еди-коя си крава, казва докторът, и аз отивам, та давам магнит на кравата, магнитът преспива една нощ у нея, после с доктора режем, изваждаме магнита, а магнитът облепен като таралеж с желязо – пирони, телове, всякакви парчетии. Дааа! Старо желязо, ръждясало. А то знае само да влетява и да излетява от къщата и като излетява и влетява – фучи! А ти стоиш по средата като магнит в кравешки корем и цялата ръжда, значи, се полепва по тебе! То обаче следователно, дето вика докторът, знае само да влетява и да излетява като йероглиф. А това, че целият добитък е обърнал очи към тебе, никак не го интересува. Добитъкът не е човек, не може да ти каже къде го боли, ти сам тебе да му откриеш болката, като го погледнеш в очите. Всичко е написано в очите на животното. В очите на човека нищо не е написано.“

„Нищо не е написано“ – рече той и погледна към къщата. Добре, че беше далеко от мършавата жена, защото, ако я беше погледнал в очите, щеше да се стопи от светкавиците ѝ – тя мятеше светкавици във всички посоки и къщата всеки миг можеше да се възпламени.

Не се възпламени обаче, само пушек продължи да се измъква на пръсти от комина ѝ, накланяше се към гората и мамеше към гората Куче

влачи.

„Сега, сега – рече той, опитвайки с пръст острието на брадвата. – Тя нека да си влетява тука и да си излетява, те тия монголоиди, ако не влетяват и не излетяват, ще станат вампири. Те и без това са си вампири, ония искат да ни плашат с вампири и с хипотези, а не знаят, че всяка нощ ние спиме с вампири и с хипотези. (Тук той имаше пред вид пощенския служител.) И Крум Иванов спи с вампир, само че на него вампира му дебел. Всеки с късмета си!“ – рече Куче влачи, спомняйки си наполовина из-сипаната пред очите му пазва, докато туряше сглабите на счупения крак на овцата.

Не можа да се сдобие с дебела жена и кога ляга всяка вечер и се опира в мършавия гръб на жена си, усеща всеки неин кокал поотделно.

„Да, ама мойта не пъшка!“ – усмихна се на себе си Куче влачи, доволен, че удостои с тази похвала жена си.

Стана от дръвника, свирна на кучето и двамата – човек и куче – тръгнаха към гората.

По това време на прага на къщата пак се появи мършавата жена, пъхна ръце под престилката си (ръцете ѝ едва се побраха под престилката), попогледна подир човека и подскачащото около него куче и бледо подобие на усмивка премина по лицето ѝ. „Проклет е, господ да го убие! – помисли си жената. – Ама си е мой!“

Като остана доволна, че удостои с тази похвала мъжа си, тя запретна ръкави и се залови да си гледа спокойно работата. Ни следа нямаше вече от онази механическа играчка, дето ту влетяваше, ту излетяваше от къщата, призовавайки всичките християнски и езически богове на помощ, ами жената съвсем спокойно влизаше в къщата или излизаше, слизайки едно стъпало, примамваше кокошките и с широк размах им хвърляше царевица. Е, и попоглеждаше, разбира се, към Куче влачи и кучето – те съвсем се бяха смалили.

* * *

А през това време Куче влачи рече на кучето:

„Тъй ще се търкаляме ние през тоя живот, като *жироскоти!*“

По-късно, нагазвайки в дълбоките сенки на гората, се сети за нещо и пак рече на кучето:

„Ще трябва да попитам довечера доктора като какво е това *жироскоти!*“

В гората си спомни отново за козаря и окончателно реши, че е успял да клъцне дръвцето. Окоето му се спря на едно дърво, подпря

брадвата на него и свали сетрето си, за да не го притеснява по време на сечта. Огледа го от всички страни, хрумна му внезапно, че е много младо, много стройно и че е грехота да се сече толкова младо дърво. Взе брадвата и сетрето, тръгна да оглежда другите дървета, но те всички бяха млади и стройни.

„Грехота е, повтаряше си той, грехота, нещо по-старо ще намеря. А, ето едно старо!...“

Старо, възлесто, с изпотрошени клони, едно дърво стоеше изправено насреща му с такъв отчаян вид, сякаш не му се живееше вече и цял живот го бе чакало да се появи с брадвата. Птици изпъркаха в клоните на дървото, разлетяха се с писъци из гората. Птича перушинка се завъртя и падна в тревата, кучето изтича към нея, помириса я и погледна стопанина си.

„Това ще клъцна!“ – реши в себе си Куче влачи, подпря брадвата до дървото, окачи сетрето, а сам той седна да изпуши една цигара, опрял гръб на ствола. Бръмбар рогач се появи пред нозете на човека, надигна се на многобройните си крака и почна да го разглежда. Така пушещият дървар и многокракият бръмбар се гледаха доста продължително.

Човекът пушеше в потъналата в сенки гора и като местеше разсеяно погледа си от дърво на дърво, съгледа изненадан една тънка и жилава еврейка (т.е. еврейка). „Я!“ – възкликна Куче влачи. Дръвцето бе застанало помежду няколко дъбака, тънко и крехко, и стоеше тъй странно сред сенчестата и могъща гора, сякаш бе паднало от небето и се бе озовало в чужд, враждебен свят. Дъбаците се извисяваха нагоре, преплитаха клоните си един в друг и нещо си шушукаха. Еврекината стоеше плахо в нозете им, не смееше да мръдне ни с един лист, ще помисли човек, че ѝ се е взел дъхът. Стар глог стоеше зад нея, ситните му листа трепереха от горския хлад.

„Гледай ти! – рече си Куче влачи. – Кой знае откъде е довеяно това дръвце в гората!“

Дожаля му. Почна да оглежда едно по едно дърветата и се изненада, че толкова много различен свят се е събрал на едно място. До стария глог стърчеше круша-дивачка, наполовина разцепена, купчина церови дървета се бяха притиснали едно до друго, като че бяха другоселци ергени, дошли да избират мома, по-нататък лешников храст се загръщаше в меката си шума и пазеше вътре в себе си някаква тайна. Кой знае каква тайна в лешниковия храст нямаше – ако изключим едно птиче гнездо, отдавна изоставено, едно зелено гущерче и цигански охлюв, заспал като заклан. Но и това не е малко, мигар ние в себе си пазиме повече

тайни!... Гората бе просичана неравномерно, имаше много стари дървета с наполовина изсъхнали клони, имаше млади и стройни, те бързаха нагоре, да излязат на слънце, имаше криви и усукани, ще речеш, че горските духове са ги усуквали нощем, както се усукват възета, други стоеха възлести и мрачни, личеше си, че не са от разговорливите. Откъде ли е дошло всичко това, та се е струпало на едно място?

Сети се за японския трендафил пред къщата, в чийто листак се криеше прословутата зелена дървесна жаба, скочила през лятото в стаята и подплашила цялата къща. Той си стои там от паметивека, пренесен е чак от Япония. През последните години покрай пътищата се появи канадска топола, значи, и това дърво много е пропътувало, за да стигне от Канада дотука. Добитъкът, и той така е пътувал, докато се разсели по нашите земи. Добитъкът, както и дървото, не може да говори, но той има очи. Ако боледува, ще надникнеш в очите му и ще разбереш неговата болка. Дървото не може да ти говори, няма очи, за да го погледнеш в очите и да разбереш болката му. Ако замахнеш с брадвата към дървото, то не може да побегне, само ще извика от удара на брадвата.

От едната си страна Куче влачи видя голям пън, около пъна се бяха заловили и се точеха нанягоре тънки леторастия, т.е. ластари, израснали за едно лято. Дървото бе повалено, но живец в корените му се бе запазил и тънките ластари бяха надникнали навън крехки и безпомощни, за да продължат посечения от брадва живот... Човекът се обърна назад, та погледна своята брадва – стоманата ѝ светлеше.

Той стъпка остатъка от цигарата, бръмбарът-рогач се разбърза в нозете му, но нали бе многокрак, трудно вървеше из тревата, щото безбройните му крака се заплитаха в нея. Куче влачи взе брадвата, но не замахна с нея към дървото, избрано за сечене, ами тръгна из гората да събира сухоежбина. Тук кльцна нещо изсъхнало, там премахна болен клон и преди още да е почнало да се здрачава, събра толкова много сухи дърва, че едва успя да ги върже на сноп и да ги вдигне на рамото си. Той не беше от милостивите, сума дърво е паднало изпод брадвата му, но този път човекът не посегна към живо дърво. Сухото гори по-хубаво от суровото – реши в себе си той и се за-измъкна с товара си от гората.

Кучето този път вървеше отпреде му. Гората го закачаше по пътя, искаше си клоника. Тя шумеше дълго подир човека и помахваше с клонките си, но той не ѝ обръщаше внимание, пред очите му се мяркаше непрекъснато зелената секвоя от Лопушанския манастир. Това е в старата Берковска околия, близко край историческото село Лопушна. Излезе от гората, навън бе по-светло, макар че слънцето бе залязло зад

планините. Секвоята продължаваше да се мярка пред очите му и слизайки към селото, Куче влачи се чудеше на калугера: как така се е сетил да я пренесе чак от Атонската гора. Калугерът се бе скитал из далечните манастири, преди да си тръгне за българските земи, взел, че изскубнал тайно едно съвсем малко дръвце, увил корените му в земя и мокри парцали, турил всичко това в бездънната си калугерска торба и потя-гайки цървулите си, тръгва пешком да пренесе дръвцето чак в Берковска околия. Ето това е монголоид, рече си човекът, а не онова, дето доктора го мисли! Игуменът на манастира разказваше лани на Куче влачи (лани с доктора те се отбиха да видят козата на манастира, игуменът се оплакваше, че таралеж се бил научил да бозае нощем от вимето ѝ и по причина на таралежа козата почнала да линее), та разказваше той, че това е най-голямото дърво на земята, че живее по хиляда, даже и по две хиляди години и нещо, че е родено в Америка, оттам било пренесено в Атонския манастир, а нашият калугер още през турско време го пренася пешком, за да го засади в манастирския двор. Денем той се крие от башибозук, вечер спира при някой поток, развива дръвцето, пои го с вода на потока, после пак го повива, както се повива бебе, туря го в торбата и хайде – отново на път... Дръвцето е станало могъщо дърво, сега то се извисява високо над манастирския покрив.

Тъй, казваше игуменът, хората и вярата са пренесли, тамяновото дърво са пренесли, лавровото дърво, суеверията, тютюна, царевицата, Пайсиевата история, черницата и копринената буба, а така също и болестите по хората и по добитъка.

„Ами ние какво ще пренесем? – попита Куче влачи и сам си отговори: – Един наръч сухи дърва!“

Ето с какво се занимаваше нашият човек след раздялата си с ветеринарния доктор, със снабдителя и с пощенския служител. Делничност и простота лъха от всичко това, то се заражда вътре в самия човек, развива се там до някаква определена степен и издъхва пак вътре в самия човек без всякакво въодушевление, без всякаква полза от обществото и без всякаква поука за читателя и за пишещия.

След вечеря Куче влачи рече на жена си:

„Време е да се бере хмел!“

Взе стомната да пие вода, но преди да пие, я разклати, защото вярваше, че вечер водата заспива в стомната, а да се пие заспала вода не е хубаво. Човек трябва да събуди водата, преди да отпие от нея.

И Куче влачи тръгна към гробищата да набере от Рабишовата могила обещания хмел и да го отнесе при ония в битовото ханче

„Воденицата“. Те ей такива очи ще обещят, като ме видят! – мислеше си той, крачейки в мрака по пътя към гробищата.

ЗА ДУХОВЕТЕ

Докато Куче влачи крачеше равномерно в мрака към гробищата, познатият на читателя файтон с унилите коне и с унилия файтонджия от Старопатица стоеше в една улица в края на селото. Унилият файтонджия отдавна спеше, глух за кучешките пролайвания и нощните селски шумове. Грубо разтърсване го извади от съня и той извика уплашено, защото видя досама себе си три бели силуета с високи бели гугли.

„Това сме ние!“ – рече една от гуглите и човекът от Старопатица позна в гласа ѝ гласа на ветеринаря. По ръста на гуглите файтонджията определи кой е пощенецът – той бе дребен – и кой снабдителят: неговата гугла стърчеше две педи над гуглите на другите двама. Качиха се във файтона и щом излязоха от селото, възвиха веднага по черен коларски път. Пътят водеше право към гробищата. Колелата се търкаляха меко в прахта, копитата на конете едва се чуваха, сякаш коне и файтон вървяха на пръсти из тъмнината и внимаваха да не вдигат шум. Гуглите се поклащаха равномерно във файтона, кой път унилият файтонджия се обръщаше назад – виждаше високата гугла на снабдителя, седнал гърбом към него, и по-ниските – на ветеринаря и на пощенеца седнали с лице към него. Кръгли дупки зееха върху гуглите. Откъм полето се чуваха нечий подвиквания, жабешко квакане, чухалче се заканваше някому: „Чух, чууух!“

Вечерта бе звездна и топла.

„Хубаво е, че няма месечина – забеляза по едно време ветеринарят. – Времето е само за духове!“ Снабдителят се размърда, извади плоско шише с ракия, покани ветеринаря да пие, шишето обиколи всички, два пъти стигна до унилия файтонджия и се върна отново при ветеринаря.

„От тая пуста скука – рече човекът – във всякаква глупост участвам! Не помня глупост, в която да не съм взел участие, стига това да ме развеселява. Дано на Куче влачи не му се пукне сърцето от страх!“ Пощенецът се обади: „Много ще има да драска горкият из трънаците. Няма те си представа какъв гъсталак е в тия гробища. Нощем то е същинска хипотеза.“ Снабдителят заръмжа изпод гуглата – смееше се с дрезгавия си глас. Ветеринарят отпи от плоското стъкло и го пусна да върви от ръка на ръка.

Тъй файтонът с тримата пътници и унилия файтонджия продължи да върви на пръсти по меката прах на пътя. Плоското стъкло бе

изпразнено, край пътя се появи кичеста крушка, ветеринарят каза на файтонджията да спре при крушата и да ги чака. Те слязоха и тръгнаха към тъмнеещите в звездната нощ гробища. Файтонджията гледа подир тях, докато се стопиха в тъмнината; колкото повече се отдалечаваха, толкова повече приличаха на нощни духове и, пази боже, ако не знаеш, че са преоблечени човече, то наистина могат да те изплашат. Файтонджията отби конете от пътя и обърна файтона обратно. Беше човек, свикнал да чака, подпря главата си на една длан и се унесе в дрямка.

Духовете (нека оттук нататък и ние ги наричаме така) продължиха да вървят наредени в индийска нишка. Най-отпред вървеше ветеринарят, последен бе огромният силует на снабдителя на „Родопа“. Разбраха се повече да не разговарят помежду си, да вървят при пълна тишина и по възможност да стъпват леко. На няколко пъти ветеринарят се спираше, другите два духа го доближаваха и шепнейки си тихо, се съветваха в коя посока да вървят. Тъй навлязоха в гробищата, една тясна пътека ги пое и ги поведе на зиг-заг помежду гъстака.

Ако човек можеше да ги зърне в тоя миг как се поклащаха, то уверявам ви, че дъхът му би спрял, защото тримата бяха досущ духове, излезли от тъмните гробове да повитаят в звездната нощ, докато петлите от селото пропеят и ги натикат с кънтящите си гласове отново в земята. Чухалчето от полето продължаваше да се обажда на равни интервали: „Чух, чуух!“

Преди да се развият следващите по-нататък събития, мога да кажа, че колкото и несуетерни да бяха тримата мъже с белите наметала и с гуглите, то след навлизането в гробищата у всекиго премина лека тръпка. Човек по природа си е малко мистичен и всеки носи у себе си мистика и суевория поне колкото едно просено зърно. Привечер тримата седяха при шивача, шивачът тропосваше на едро с машината гуглите им, те отпиваха от плоското шише, смееха се до сълзи и си представяха как Куче влачи драска през трънака. Но тук неподозираното просено зрънце трепна у всекиго, набъбна, уголеми се и ако загуглените мъже не се изплашиха, то във всеки случай почувствуваха някакви неприятни тръпки, а в устата си пощенският служител усети блудкав вкус.

Така, криволичейки, гуглите повървяха известно време. На едно място ветеринарят се спря, защото пътеката се раздвояваше – едната й половина възвиваше почти под прав ъгъл, другата половина вървеше съвсем полегато сред къпини и дива шипка. Ветеринарят се обърна назад, за да попита шепнешком дали да вървят наляво, или да свият по дясната пътека, защото не знаеше в коя посока е точно могилата на

воденичаря Рабиша. Той дори отвори уста да попита пощенския служител, но устата му остана отворена, долната му челюст увисна. Ушите му писнаха, човекът се вторачи в застаналите зад него духове. Дали е изтръпнал, не знаа, но знаа, че той не можа да произнесе дори една сричка, като че някой бе замахнал изневиделица и му бе нанесъл зашеметяващ удар.

Няколко мига по-късно всички изпаднаха в подобно вцепенение и кой къде се бе спрял, замръзна на мястото си.

Споменахме по-горе, че на няколко пъти ветеринарят се бе обръщал назад да види следват ли го останалите две гугли.

Щом пътеката се разклони, той се обърна отново назад и остана безкрайно слисан. Ако до този момент подире му бяха вървели безшумно два духа, то ветеринарят сега видя, че духовете зад него бяха три.

Миг по-късно това бе забелязано и от пощенския служител, той винаги, щом погледнеше пред себе си, виждаше гуглата на ветеринаря, а сега изпадна в пълно слисване, защото откри, че пред него стоят два духа. Едва-едва обърна главата си назад да види дали случайно снабдителят не го е изпреварил и не е застанал между него и ветеринаря, но снабдителят си бе там, поклащаше си гуглата и мърдаше беззвучно устата си – изглежда, броеше нещо наум.

Но ето че и той спря да брои наум и застана слисан сред храстите. Снабдителят последен откри, че пред него стоят три духа.

Никой не можеше да каже кога, как и откъде се е появил четвъртият дух, той сякаш бе изникнал внезапно от земята и се бе включил в тяхната индийска нишка, затова и те така внезапно го открия. Никой нямаше кураж да попита: „Кой си ти?“

Пълна тишина витаеше в гробищата, всеки поотделно чуваше как кръвта бие в ушите му. От вцепенението и от оглупяването можеше да ги извади само крясъкът на кукумявка. Тя не закъсня да се обади, викът ѝ бе истеричен, протяжен, пълен със страховити недомлъвки.

В същия този миг в съзнанието на ветеринаря блесна рижа светкавица, той тутакси си спомни рижата голомоглава коза преди години, водена от бабичката по пътя, книжния дракон, монголоидите и странния йероглиф, рисуван от птиците върху небето. В крясъка на кукумявката, също както и при козата, имаше нещо дяволско, нещо неестествено, необикновено, пълно с фалш и предвзетост, с измама и тайнственост, почти свръхестествено. Птицата още веднъж се обади, сякаш проверяваше дали все още нервите на тримата човеци издържат гробищната напрегнатост, доведе ги до пълно вцепенение или ако трябва да се изразим с

думите на ветеринаря, те оглуяха тотално, изпаднаха в състояние на *монголоид*.

При втория вик всички подрипнаха високо от земята и се понесоха най-реалистично, като вятър, през гробищата към четирите посоки на света.

„Уууу!“ – извика подире им кукумявката и почна да се смее зловещо.

Ако стадо свирепи глигани бяха преминали през гробищата, нямаше да произведат толкова голям шум, какъвто произведеха летящите полегато духове. Те почти едновременно излязоха от гъстака, летейки право към файтона, почти едновременно се качиха и седнаха притиснати един до друг в пълно мълчание.

Смайването им бе пълно, защото появилият се неочаквано дух не пропадна между гробовете, ами седеше и той между трите гугли, насичайки атмосферата с мистика. Файтонджията, изваден от дрямката, шибна конете с камшика и коне и файтон се понесоха на пръсти по меката пепел на пътя, сякаш се бояха да не развалят магията. Четирите духа седяха във файтона зад него, неподвижни като пънове и също тъй мълчаливи. Само белите им гугли се поклащаха.

Когато коларският път излезе на асфалтираното шосе, унилият файтонджия от Старопатица погледна през рамото си и попита в коя посока да кара. Никой зад него не се обади, човекът се обърна още повече назад, за втори път попита наляво или надясно да кара, но пак не получи никакъв отговор.

Той се вторачи в странните си пътници и с ужас откри, че вместо три духа във файтона му пътуват четири духа. Нямаше никакво време да мисли – той не бе човек на мисълта, бе човек на действието, – затова веднага хвърли камшика и поводите и хващайки капата си в едната ръка, скочи в тъмнината и след няколко едри скока изчезна в нивите. Духовете, и те излетяха мигом от файтона, сякаш бяха открили изведнъж в краката си бомба със закъснител...

...И се пръснаха те по полето да витаят из него, и по определението на Крум Иванов, слязъл от нощния влак, не само да витаят, ами буквално да щъкат нагоре-надолу из полето, подвиквайки: „*Xunomezа! Xunomezа!*“, и това да бъде ясно за всички като две и две четири.

Конете постояха, трепнаха с уши и тръгнаха с празния файтон към битовото ханче. Чухалчето, дочуло тропота на копита и шини по пътя, почна да подвиква от тъмнината: „Чух, чуух!“

Конете стигнаха до ханчето, побутнаха с муцуна вратата и видяха,

че вътре в празното ханче седи нищожният човечец, кажи го нула човек, мили мой читателю, наречен от своите приятели Куче влачи. Куче влачи стискаше в ръката си обещания хмел, набран от тревясалата могилка на воденичаря Рабиша, а другата му ръка бе отпусната и висеше край стола като отсечена. Кога човечецът видя, че вратата се отвори и две конски глави се показаха в празната рамка, той положи върху масата китката с хмел и рече на себе си: „Старци берат хмел!“ Погледна към готварницата и повика: „Управителю, управителю, къде ти е мастиката?“ По лицето му пробяга тръпка, ей сега върху него щеше да се оформи сиглата на някаква мисъл, но сиглата се стопи, тръпката изгасна и лицето на Куче влачи също посивя и изгасна. Това бе най-безизразното лице, каквото човек може да види през живота си! Конете постояха пред отворената врата, главите им бяха почнали да клюмат надолу, когато се чу внезапен и силен смях в ханчето. Добичетата се изправиха и тръснаха глави. От тръскането пиринчените звънчета зазвъняха върху шиите им. Смееше се Куче влачи с широта и размах, просто човек да не подозира, че подобен дребосък и нула човек може да се смее с такъв размах.

Смехът му обаче не трая дълго, защото бе прекъснат от остър железен звук. Вратата откъм готварницата се разтвори, скърцайки с пантите си, в железното скърцане се долавяше и някаква човешка закана, сякаш тя потриваше ръце и питаше. „Аааа, хванах ли те!... Е!“ – рече внезапно вратата и млъкна.

Куче влачи не посмя да се обърне към вратата, той гледаше вторачено конете пред себе си. Конете също гледаха вторачено, но не към Куче влачи, а към зейналата зад него врата на готварницата. Куче влачи разбираше очите на животните, той умееше да надниква в тях и да разчита всичко написано там. Не зная в тоя миг човекът какво четеше в очите на конете, та седеше тъй неподвижно на масата пред дъхавия хмел; във всеки случай това, което бе видял, го озадачи до крайна степен.

По това време електрическото осветление в ханчето изгасна, стана тъмно като в рог и Куче влачи чу шум на вода по улеите. Водата удари върху водното колело с цялата си могъща сила, ханчето се разтърси в мрака, оживя, декоративните воденични камъни се завъртяха, извадени неочаквано от своята статичност, раздвижиха своите каменни челюсти, кречеталата понесоха върху тях дървенията си и затракаха неохотно и сънено. Изпод воденичните камъни в тъмнината във всички посоки полетяха искри, човекът седеше неподвижно в тъмното и усещаше как цялото ханче вибрира, разтърсвано от могъщата сила на водата. Навън в

тъмнината свиреха крила и някой пищеше: „Жив! Жииниив!“

* * *

Изниква един естествен въпрос пред читателя – кой е четвъртият дух?... Четвъртият дух бе същият този незначителен, плах, голобрад, потен човечец, с очи като разграден двор, с две плашливи бръчки върху малокалибреното си чело, задръстено с малокалибрена мисъл, същият този нищожен човечец, кажи го нула човек, мили мой читателю, наричан от всички с прозвището Куче влачи, който бе рекъл през деня на кучето си: „Тъй ще се търкаляме ние през тоя живот, като *жироскоти*!“ – без да знае какво е това *жироскоти*.

КРАЙ

© 1980 Йордан Радичков

Сканиране, разпознаване и редакция: Светослав Иванов, 2008

Публикация

Йордан Радичков. Спомени за коне. Новели

Редактор Добромир Тонев
Художници Богдан Маврадинов, Жеко Алексиев
Художествен редактор Веселин Христов
Технически редактор Любен Петров
Коректори Тотка Вълевска, Елена Куртева

Дадена за набор на 7. IV. 1980 г.

Излязла от печат на 30. VIII. 1980 г.

Издателски № 1610. Формат 84/108/32. Тираж 80 200

Печатни коли 15. Издателски коли 12,60. УИК 13,24. Цена 1,91

Код 07 9536272311 5605-182-80

Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1980

Печат: ДПК „Димитър Благоев“, София

с/о Jusautor, Plovdiv

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/8254>]